

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Ing. Martin Pecha

DĚDĚNÍ ZE ZÁVĚTI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Pohl

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): září 2016

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. září 2016

Ing. Martin Pecha

Za přínosné rady a pomoc děkuji JUDr. Tomáši Pohlovi, pod jehož vedením tato diplomová práce vznikla.

Obsah

Úvod.....	6
1 Předpoklady dědění.....	7
1.1 Smrt zůstavitele.....	7
1.2 Existence pozůstalosti.....	9
1.2.1 Práva a povinnosti, jež smrtí zůstavitele zanikají.....	11
1.2.2 Soubor práv a povinností, jež smrtí zůstavitele nezanikají.....	14
1.3 Způsobilost dědice.....	15
1.3.1 Objektivní stránka dědické způsobilosti.....	16
1.3.2 Subjektivní stránka dědické způsobilosti.....	17
1.4 Právní důvody dědění.....	23
1.5 Přijetí/neodmítnutí dědictví.....	24
2 Závěť.....	27
2.1 Způsobilost pořídit závěť.....	29
2.2 Omyl v projevené vůli zůstavitele.....	31
2.3 Obsah závěti.....	33
2.3.1 Ustanovení osoby dědicem nebo odkazovníkem.....	33
2.3.2 Určení podílu na pozůstalosti.....	35
2.3.3 Vulgární substituce.....	39
2.3.4 Fideikomisární substituce.....	40
2.3.5 Vedlejší doložky v závěti.....	44
2.3.5.1 Vykonavatel závěti.....	45
2.3.5.2 Správce pozůstalosti.....	46
2.3.5.3 Podmínky.....	48

2.3.5.4	Doložení času	49
2.3.5.5	Příkaz.....	50
2.4	Forma závěti.....	52
2.4.1	Závěť pořízená formou veřejné listiny	52
2.4.2	Závěť pořízená ve formě soukromé listiny.....	54
2.4.2.1	Holografická závěť	55
2.4.2.2	Alografická závěť	56
2.4.3	Privilegované formy závěti.....	59
2.4.4	Svědkové závěti	64
2.5	Negativní závěť	66
2.6	Nepominutelný dědic	66
2.7	Zrušení závěti	69
2.7.1	Pořízení pozdější závěti	69
2.7.2	Odvolání závěti	70
Závěr		75
Seznam zkratk		77
Seznam použité literatury		78
Abstrakt.....		82
Abstract.....		83
Název diplomové práce v anglickém jazyce a klíčová slova.....		84

Úvod

Dědické právo je právním odvětvím práva soukromého, které je upraveno v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Úprava dědického práva je základem každé moderní společnosti, neboť se považuje za účelné, aby se každý mohl svobodně rozhodnout, jak má být s jeho majetkem po smrti naloženo. Dochází tím tak k realizaci jedné ze zásad dědického práva – zásady zachování hodnot (zůstavitel může pořízením pro případ smrti, mezi které patří i závěť, učinit taková opatření, že jeho majetek bude zachován pro budoucí generace). V případě, že by zůstavitel nepořídil pro případ smrti (závěť, dědická smlouva), pamatuje zákon na zákonné dědice, kterými jsou jeho nejbližší, případně vzdálenější příbuzní.

Tato diplomová práce s názvem Dědění ze závěti se zabývá právě situací, kdy člověk chce sám upravit pro případ své smrti přechod svých majetkových poměrů na osoby podle svého výběru. Cílem této diplomové práce je tak rozebrat z hmotněprávního hlediska problematiku dědění ze závěti podle nového občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014. S ohledem na obsáhlost dané problematiky a limitu rozsahu diplomové práce jsem byl nucen některé související či navazující právní instituty vynechat, či se o nich zmínit jen okrajově.

Diplomovou práci jsem rozdělil na dvě části.

První část se věnuje předpokladům dědění, mezi které se řadí např. způsobilost dědice, existence pozůstalosti či právní důvody dědění. Splnění všech předpokladů dědění je nezbytné, aby vůbec mohlo dojít k přechodu dědictví na dědice.

Druhá, stěžejní část pojednává o závěti jako takové. Náležitá pozornost je věnována samotnému pojmu závěti, jejím obsahovým a formálním náležitostem. Dále se zabývá pořizovací způsobilostí, vedlejšími doložkami (podmínky, příkazy, doložení času), možnostmi zrušení závěti, či vulgární substitucí.

Toto téma jsem si zvolil proto, že mě problematika závěti zajímala již od studií na Vysoké škole ekonomické v Praze.

1 Předpoklady dědění

Problematika dědického práva je upravena v několika právních předpisech. V ústavněprávní rovině je jím článek 11 Listiny základních práv a svobod¹, který říká, že každý má právo vlastnit majetek, jehož dědění se zaručuje. Komplexně je dědické právo upraveno v části III, hlavě III ObčZ.²

K tomu, aby se fyzická nebo právnická osoba mohla stát dědicem a nabýt dědictví, musí být splněno několik předpokladů. Základními předpoklady dědění jsou za (a) smrt zůstavitele, (b) existence pozůstalosti, (c) způsobilost dědice, (d) právní důvod, (e) neodmítnutí dědictví.

1.1 Smrt zůstavitele

Nepostradatelným předpokladem pro vznik dědického práva je smrt zůstavitele³. Smrtí zaniká právní osobnost člověka, tedy způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti (§ 15 odst. 1 ObčZ). Smrt člověka je nutné zákonným způsobem prokázat, aby vůbec mohlo být zahájeno řízení o pozůstalosti.

Za důkaz smrti fyzické osoby nejčastěji slouží veřejná listina vystavená po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Touto veřejnou listinou se myslí úmrtní list, který vydává příslušný matriční úřad podle místa úmrtí či nálezu mrtvého. Matriční úřad vydává úmrtní list a provádí zápis do knihy úmrtí na základě listu o prohlídce mrtvého, který vyhotovuje lékař.⁴

Další možností, kterou se prokazuje smrt fyzické osoby, je rozhodnutí soudu, které má podobu rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého. Soud může prohlásit člověka za mrtvého dle okolností buď na návrh (domněnka smrti a důkaz smrti) nebo i bez návrhu (důkaz smrti). V případě, že není možné prokázat smrt úmrtním listem (nelze prohlédnout tělo mrtvého), ale fyzická osoba byla účastníkem takové události, při které je vzhledem k okolnostem jisté, že zemřela, prohlásí soud i bez návrhu tuto osobu za mrtvou. Jedná se např. o případy leteckých neštěstí, pádů do hlubokých roklí za účasti

¹ Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky

² Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1. ledna 2014

³ Zůstavitelem se myslí fyzická osoba, jež umřela a jejíž majetek se stává předmětem dědického řízení.

⁴ Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 187 - 188

svědků. Ve všech případech se však musí jednat o takové události, které vedou bez sebemenších pochybností k tomu, že zmizelý člověk již nežije. Aplikace § 26 odst. 2 ObčZ tak nebude možná v případech, kdy se smrt člověka jeví pouze jako pravděpodobná, či panuje nejistota o tom, že určitou s životem neslučitelnou událost přežil. Soud v rozsudku určí den, který platí za den smrti. Tímto dnem bude většinou den, ve kterém došlo k s životem neslučitelné události.

Poslední možností, kdy soud prohlásí člověka za mrtvého, je případ tzv. domněnky smrti. V souladu s ustanovením § 71 ObčZ prohlásí soud na návrh osoby, která na tom má právní zájem, člověka za mrtvého, o němž lze mít důvodně za to, že zemřel. Základní rozdíl oproti důkazu smrti je ten, že soud prohlásí člověka za mrtvého pouze na návrh a k jeho prohlášení stačí pravděpodobnost smrti. Občanský zákoník nově upravuje doby, po jejichž uplynutí soud prohlásí člověka za mrtvého. Rozlišení, kdy se která doba uplatí spočívá v tom, zda-li soud nejprve zahájí a následně ukončí řízení o prohlášení člověka za nezvěstného dle § 66 a násl. ObčZ a poté zahájí na návrh řízení o prohlášení člověka za mrtvého anebo rovnou zahájí řízení o prohlášení člověka za mrtvého, aniž by byl člověk nejprve prohlášen za nezvěstného. V případě, že byl člověk prohlášen za nezvěstného, lze ho prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí pěti let počítaných od konce roku, ve kterém došlo k prohlášení za nezvěstného. V situaci kdy se člověk, který se stal nezvěstný tím, že opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje a nebyl za nezvěstného prohlášen, soud jej na návrh prohlásí za mrtvého nejdříve po uplynutí sedmi let od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva, z níž lze usuzovat, že byl ještě naživu. Pokud se jedná o člověka, který se stal nezvěstný před dovršením osmnáctého roku věku, nelze ho prohlásit za mrtvého před uplynutím roku, v němž uplyne dvacet pět let od jeho narození. Ustanovení § 75 ObčZ také pamatují na případ, kdy se člověk stal nezvěstným jako účastník události, při níž byl v ohrožení života větší počet osob. Půjde např. o zemětřesení, hurikán či jinou přírodní katastrofu. Za této situace lze prohlásit člověka za mrtvého nejdříve po uplynutí tří let od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva, z níž lze usuzovat, že byl v průběhu těchto událostí ještě naživu. Na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, se hledí, jako by zemřel. Může však nastat situace, kdy se ukáže, že člověk prohlášený za mrtvého je stále naživu. V tomto případě se k prohlášení za mrtvého nepřihlíží, což má za následek zrušení rozhodnutí o dědictví v případě již ukončeného řízení o

pozůstalosti. Nicméně manželství nebo registrované partnerství se neobnovuje. Stejně platí i pro případ mylně provedeného důkazu smrti. Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného a řízení o prohlášení člověka za mrtvého je procesně upraveno v § 50 a násl. ZŘS⁵.

Jak jsem již uvedl výše, soud v rozsudku určí den, který platí za den smrti (důkaz smrti), anebo určí den, který nezvěstný s největší mírou pravděpodobnosti nepřežil (domněnka smrti). Stanovení konkrétního dne úmrtí je zásadní pro stanovení rozsahu jmění zůstavitele a určení okruhu dědiců. Dědicem se totiž nemůže stát dle § 1479 ObčZ osoba, která zemře před zůstavitelem nebo současně s ním. Nicméně mohou nastat i případy, kdy není s jistotou možné určit, která osoba přežila jinou. Půjde zejména o letecká neštěstí, dopravní nehody, při kterých přijde o život několik členů rodiny anebo osob povolaných za dědice vůlí zůstavitele. Dojde-li k některé z těchto situací, tak se uplatní vyvratitelná právní domněnka, že všichni zemřeli současně. Důsledkem toho jest, že po sobě nemohou vzájemně dědit.

1.2 Existence pozůstalosti

Mezi další předpoklad dědění patří existence pozůstalosti. Dědické právo, resp. ObčZ užívá dva pojmy – pozůstalost a dědictví. Rozdíl mezi pozůstalostí a dědictvím představuje vztah dědice k těmto dvěma institutům. Pozůstalost představuje celé jmění⁷ zůstavitele, které po sobě zůstavitel zanechal a jež má být předmětem řízení o pozůstalosti (s výjimkou části jmění, které v rámci dědění nepřechází⁸). Naopak část jmění, která přechází na příslušného dědice, se ve vztahu k němu nazývá dědictvím.⁹ V případě existence pouze jednoho dědice by oba pojmy splynuly, protože ve vztahu k dědici by bylo dědictví zároveň i pozůstalostí.¹⁰

Pokud zůstavitel v době své smrti nedisponuje žádným majetkem, majetkem bez hodnoty, anebo majetkem nepatrné hodnoty, nedochází k dědickému nástupnictví a

⁵ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁶ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 1-2 a Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 187 - 188

⁷ Podle § 495 věty druhé ObčZ je jmění osoby definováno jako souhrn jejího majetku a jejích dluhů.

⁸ Jedná se o práva a povinnosti vázané výlučně na osobu zůstavitele, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci (§ 1475 odst. 2 ObčZ).

⁹ § 1475 ObčZ

¹⁰ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 3

soud řízení o pozůstalosti zastaví. Soudy je v dnešní době za majetek nepatrné hodnoty považován majetek ve výši okolo patnáct tisíc korun českých.¹¹ Může však nastat situace se zřetelem k okolnostem případu (vysoký sociální standard dědiců či naopak tíživá sociální situace dědice, kdy i částka ve výši 15.000 CZK pro něj představuje značný finanční obnos či nesouhlas s nabytím majetku nepatrné hodnoty), že soud hranici patnáct tisíc korun českých odpovídajícím způsobem překročí, či dokonce řízení o pozůstalosti provede.¹² Soud pak dle ustanovení § 154 ZŘS usnesením tento majetek vydá osobě, která zůstaviteli vypravila pohřeb za předpokladu, že s nabytím tohoto majetku vyslovila souhlas. Vypravitel pohřbu tak získá majetek bez hodnoty nebo jen nepatrné hodnoty nikoliv z titulu dědění, nýbrž na základě usnesení soudu. Vypravitelem pohřbu může být samotný dědic, anebo osoba zcela od dědice odlišná.

Pozůstalost, resp. dědictví se dělí na aktiva a pasiva. „Aktiva pozůstalosti tvoří majetek zůstavitele, který vlastnil v den své smrti, jakož i pohledávky a majetková práva, která sice vznikla teprve po jeho smrti, avšak mají původ v právních skutečnostech, jež nastaly za jeho života, a která by mu bez dalšího patřila, kdyby nezemřel, a právo na vypořádání společného jmění, které bylo zrušeno, zaniklo nebo bylo zúženo ještě za života zůstavitele a dosud nebylo vypořádáno“¹³. ObčZ ve svém ustanovení § 495 definuje majetek jako souhrn všeho, co osobě patří, tvoří její majetek. Majetek tak lze chápat jako „souhrn všech majetkových hodnot přičitatelných určité osobě. Přičitatelností se nerozumí pouze oprávnění vyplývající z absolutního majetkového poměru, ale rovněž oprávnění vyplývající z poměru relativního (typicky jde o oprávnění ze závazkového právního vztahu, tedy pohledávka – § 1721). Majetkem se rozumí jak soubor věcí hmotných, tak nehmotných.“¹⁴

¹¹ Stanovení hranice pro majetek nepatrné hodnoty se v čase mění v návaznosti na rostoucí životní úroveň, inflaci, růstem reálného důchodu, atp.

¹² MIKEŠ, Jirí a Ladislav MUZIKÁŘ. Dědické právo v teorii a praxi. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges), s. 177

¹³ § 171 odst. 1 ZŘS

¹⁴ Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1751

Do majetku zůstavitele se naopak nezahrnují osobnostní statky (život, důstojnost, zdraví, aj.) fyzické osoby nebo nehmotné věci, jež jsou předmětem osobnostních práv (např. některá práva vyplývající z AutZ¹⁵).¹⁶

Nedílnou složkou pozůstalosti jsou také pasiva, která přecházejí v důsledku naplnění zásady univerzální sukcese na dědice. Pasiva tvoří dluhy zůstavitele, které měl v době smrti, jakož i dluhy, které mají původ v právních skutečnostech, z nichž by měl plnit zůstavitel, kdyby mu v tom nezabránila jeho smrt včetně nákladů pohřbu, náklady některých osob na zaopatření a další dluhy, které vznikly po smrti zůstavitele, o nichž zákon stanoví, že je hradí dědici zůstavitele nebo že se hradí z pozůstalosti, popř. že jsou pasivem pozůstalosti.¹⁷

1.2.1 Práva a povinnosti, jež smrtí zůstavitele zanikají

Předmětem dědictví nemohou být práva a povinnosti vázaná výlučně na osobu zůstavitele, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Smrtí zůstavitele tak zanikají základní práva a svobody zaručená Listinou základních práv a svobod mající charakter přirozených osobních práv s výjimkou práv, o kterých to zákon výslovně stanoví anebo určí, že přecházejí na jiný subjekt. Předmětem dědictví tak nemůže být ani právo podat ústavní stížnost týkající se porušení základních práv a svobod.¹⁸

ObčZ ve svém ustanovení § 2009 odst. 1 upravuje situaci, kdy smrtí dlužníka zanikne jen ta povinnost, jejímž obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. Jedná se např. o případ, kdy dlužník uzavře smlouvu o dílo, jejíž plnění je závislé na specifických osobních vlastnostech a schopnostech dlužníka. Majetková práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy o dílo však budou předmětem řízení o pozůstalosti.

Ustanovení § 2009 odst. 2 ObčZ upravuje případ, kdy právo zaniká smrtí věřitele, pokud bylo plnění omezeno jen na jeho osobu. Uplatněním tohoto ustanovení zaniká

¹⁵ zákon č. 121/2000 Sb, Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů

¹⁶ Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1751

¹⁷ Podle § 171 odst. 2 písm. a) b) ZŘS

¹⁸ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 4. 1997, U 8/7 SbNU 357

např. právo na výživné, které má sloužit pouze k uspokojování osobních potřeb věřitele za dobu jeho života. Právo na výživné zaniká nejen úmrtím osoby, jež bylo výživné poskytováno (věřitel), ale i smrtí osoby k výživě povinné. Výše uvedené však neplatí pro eventuální nedoplatky na výživném, které se staly splatnými do dne smrti věřitele. Tyto nedoplatky přecházejí na dědice zůstavitele buď jako pohledávka nebo jako dluh, byl-li zůstavitel osobou povinnou.

Pokud jde o právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění, tak ObčZ na rozdíl od ObčZ 1964¹⁹ jejich zánik výslovně neupravuje. ObčZ 1964, resp. jeho ustanovení § 579 odst. 2 věta za středníkem stipulovalo, že smrtí věřitele zaniká právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Nicméně judikatura dovozovala, že k pozůstalosti náleží také právo na bolestné za předpokladu, že byl nárok za života zůstavitele zažalován nebo smluvně uznán.²⁰ Současná právní úprava právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění zahrnuje do pozůstalosti za předpokladu, že tyto práva byla za života zůstavitele uznána nebo žalována.²¹ Existují i názory, že tyto nároky přecházejí do pozůstalosti bez ohledu na to, zda byla za života zůstavitele žalována nebo uznána.²²

Smrtí fyzické osoby, resp. oprávněné osoby zaniká osobní služebnost. V případě, že by byla osobní služebnost rozšířena i na dědice, tak se uplatní vyvratitelná právní domněnka, že jsou jimi zákonní dědicové první třídy. Obdobně to platí také pro reálná břemena.²³

Podle ustanovení § 1444 odst. 1 ObčZ zaniká prostá i plná správa cizího majetku úmrtím správce. Dle § 448 odst. 1 ObčZ smrtí zmocněnce nebo zmocnitele zanikne zmocnění, ledaže bylo ujednáno něco jiného. Závazek z příkazu zaniká smrtí příkazce i smrtí příkazníka dle § 2441 ObčZ. Úmrtí podnikatele dle § 456 nezpůsobuje zánik prokury, ledaže bylo ujednáno něco jiného. Právo na výměnek nepřechází na výměnkářovy dědice dle § 2714 ObčZ. Pojištění zaniká dnem smrti pojištěné osoby podle § 2810 ObčZ.

¹⁹ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²⁰ např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 2. září 1932, RV II 171/32

²¹ podle § 1475 odst. 2 ObčZ

²² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 6

²³ podle § 1302 odst. 1 a § 1308 ObčZ

Právo odvolat dar nepřechází na zůstavitelovy dědice s výjimkou případů u odvolání daru pro nevděk, kdy obdarovaný zabránil dárci v odvolání daru nebo v tom dárci zabránila vyšší moc. Pokud by se jednalo o případ odvolání daru pro nouzi, tak právo odvolat dar na zůstavitelovy dědice nepřechází.

Úmrtím zaměstnance zaniká také pracovní poměr. V případě smrti osoby, která byla zaměstnavatelem, pracovněprávní vztah zaniká tehdy, pokud oprávněná osoba – dědic – podle ŽZ²⁴ nepokračuje ve vykonávání živnosti. Peněžité nároky zesnulého zaměstnance z pracovního poměru však přecházejí na třetí osoby.

V neposlední řadě smrtí jednoho z manželů zaniká manželství. Zánik manželství vždy způsobuje zánik společného jmění manželů, které je nutné vypořádat. Vypořádání společného jmění manželů provádí soud v rámci řízení o pozůstalosti dle § 162 ZŘS. Soud v souladu s tímto ustanovením stanoví obvyklou cenu majetku patřícího do společného jmění zůstavitele a přeživšího manžela ke dni smrti zůstavitele. Občanský zákoník oproti dřívější právní úpravě umožňuje uzavřít dohodu o vypořádání mezi pozůstalým manželem a dědici, kterou následně soud schválí. Nedojde-li k dohodě, soud určí, jaká majetek náleží do pozůstalosti a jaký majetek patří pozůstalému manželovi. Zanikne-li společné jmění manželů ještě za života zůstavitele, ale není dosud vypořádáno, náleží do pozůstalosti právo na jeho vypořádání.²⁵

Jak jsem uvedl již dříve, do pozůstalosti nepatří nehmotné věci, které jsou předmětem osobnostních práv. Smrtí fyzické osoby totiž zanikají osobnostní práva vyplývající z práva autorského. Mezi tyto se řadí dle § 11 AutZ právo rozhodnout o zveřejnění díla, právo autora osobovat si autorství, včetně práva rozhodnout, zda a jakým způsobem má být autorství uvedeno při zveřejnění díla, právo na nedotknutelnost díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do díla či právo na autorský dohled.

²⁴ podle § 13 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

²⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 301 – 302; podle § § 764 odst. 1, § 718 odst. 2 ObčZ a § 162 - 163 ZŘS

1.2.2 Soubor práv a povinností, jež smrtí zůstavitele nezanikají

Výjimku ze zásady univerzální sukcese při dědění představují majetková práva, které smrtí zůstavitele nezanikají, ale přecházejí na jiné osoby podle zvláštních ustanovení v jednotlivých zákonech a nikoliv podle předpisů dědického práva. Osoba, na kterou přechází majetková práva, nevstupuje do všech práv a povinností jako v případě univerzální sukcese, ale pouze do oněch příslušných majetkových práv. V důsledku toho mohou přejít majetková práva i na osoby, které nesplňují předpoklady dědického nástupnictví. Důvodem této konstrukce je skutečnost, že určitá majetková práva sloužila za života zůstavitele k uspokojování jeho potřeb a potřeb členů jeho domácnosti. Jestliže v jednotlivém případě takové osoby nejsou (osoby žijící v době smrti zůstavitele ve společné domácnosti se zůstavitelem), nastane buď zánik práva, nebo se toto právo stane součástí pozůstalosti. Zůstavitel však nemůže platně o těchto právech pořídit závěť.²⁶

První skupinu těchto práv představují peněžitá práva vyplývající z pracovněprávního vztahu zůstavitele. Smrtí zaměstnance přecházejí jeho peněžní práva do výše trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku postupně na manžela zůstavitele, děti a rodiče za předpokladu, že s ním žili v době smrti ve společné domácnosti. V případě, že žádné z těchto osob není či se zůstavitelem nežili ve společné domácnosti, stávají se peněžitá práva předmětem dědictví. Dluhy zaměstnance jeho smrtí vůči zaměstnavateli zanikají, s výjimkou těch, o kterých bylo pravomocně rozhodnuto, nebo které byly zaměstnancem před jeho smrtí písemně uznány co do důvodů i výše, a práv na náhradu škody způsobené úmyslně.²⁷

Nájemní právo k bytu/domu představuje další právo, které smrtí zůstavitele nezaniká, ale přechází na třetí osoby jinak než děděním. V případě úmrtí jednoho z manželů u společného nájmu bytu zůstává pozůstalý manžel nadále nájemcem bytu. Pokud se nejedná o společný nájem bytu, tak nájem přejde na člena zůstavitelovy domácnosti, jež v bytě žil ke dni smrti nájemce a sám nevlastní byt.²⁸ Není-li touto osobou manžel nájemce, partner, rodič, sourozenec, zeť, snacha, dítě nebo vnuk,

²⁶ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 7 - 8

²⁷ podle § 328 odst. 1 a odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

²⁸ V případě, že zemře nájemce družstevního bytu a nejedná se o byt ve společném nájmu manželů, tak přechází členství v družstvu a nájem bytu na dědice, kterému připadl členský podíl.

vyžaduje se souhlas pronajímatele s přechodem nájmu na tuto osobu. Splňuje-li podmínky pro přechod nájmu více osob, přejdou práva a povinnosti z nájmu na všechny společně a nerozdílně. Potomek zůstavitele však má přednostní právo, aby na něho přešla práva a povinnosti z nájmu. Pokud však práva a povinnosti z nájmu nepřejdou na žádného člena nájemcovy domácnosti, pak se stávají součástí pozůstalosti a jsou předmětem dědictví. ObčZ ve svém § 2284 také pamatuje na situaci, kdy nájemcův dědic není znám ani do šesti měsíců ode dne nájemcovy smrti. V takovém případě může pronajímatel byt vyklidit a nájem tím zaniká.

Další skupiny majetkových práv tvoří peněžní nároky z nemocenského pojištění, z důchodového pojištění, peněžní nároky osob se zdravotním postižením, peněžité nároky ze smlouvy o penzijním připojištění či peněžité nároky ze státní sociální podpory. U peněžních nároků ze státní sociální podpory je nutné poznamenat, že se tyto nestávají součástí pozůstalosti ani v případě, že neexistují žádné oprávněné osoby podle zvláštního zákona.²⁹

1.3 Způsobilost dědice

Další podmínkou dědického nástupnictví po smrti zůstavitele a existenci pozůstalosti je existence způsobilého dědice. Dědicem se může stát fyzická osoba, právnická osoba i stát³⁰. Zde je na místě zmínit, že pojem dědic má v ObčZ vícero významů. Rozlišují se dědicové v širším, užším a nejužším slova smyslu.

Dědicové v širším slova smyslu jsou osoby, které byly povolány zůstavitelem pořízením pro případ smrti (závěť, dědická smlouva) či jim svědčí intestátní dědická posloupnost. Hovoří se o tzv. putativních dědicích. Skutečnost, že tyto osoby byly povolány jako dědicové či jim svědčí zákonný důvod dědění ještě neznamená, že nabudou pozůstalost či její část. Potenciální dědicové mohou totiž dědictví odmítnout či mohou být zůstavitelem vydědění anebo se stát dědicky nezpůsobilými. Navíc se potenciální dědicové mohou ve smyslu ustanovení § 1484 ObčZ zřeknout svého budoucího dědického práva.

²⁹ podle § 56 odst. 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

³⁰ stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu ve smyslu ustanovení § 21 ObčZ; stát může být za dědice povolán pořízením pro případ smrti či na něj případně dědictví z titulu odúmrti ve smyslu ustanovení § 1634 ObčZ

Dědicové v užším slova smyslu jsou tak osoby, které se nezřekly svého dědického práva, svědčí jim dědický důvod, existuje u nich dědická způsobilost, nebyly vyděděni a dědictví neodmítly. Dědici v nejužším smyslu se nakonec myslí ty osoby, které nabyly dědictví.

Dědická způsobilost se dělí na absolutní dědickou způsobilost a relativní dědickou způsobilost.³¹

1.3.1 Objektivní stránka dědické způsobilosti

U objektivní stránky dědické způsobilosti platí, že každá fyzická a právnická osoba, jež má právní osobnost³², se může stát dědicem.

Fyzická osoba má právní osobnost od narození až do smrti. Svěprávnost se v případě dědické způsobilosti nezkoumá. Absolutní dědickou způsobilost zákon také přiznává nasciturovi za předpokladu, že se narodí živé. Z dříve uvedeného vyplývá, že fyzická osoba může nabýt dědictví pouze za předpokladu, že přežije zůstavitele (viz kapitola 1.1 Smrt zůstavitele). Jistou výjimku představuje svěřenské nástupnictví, kdy zůstavitel může povolat dědici svěřenského nástupce, který v době smrti zůstavitele ještě neexistuje a není jisté, zda-li vůbec bude v budoucnu existovat.

Co se týče právnických osob, tak zůstavitel může povolat k dědění jakoukoliv právnickou osobu³³ a to i takovou, která má teprve vzniknout a to za podmínky, že vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele. Jedná se tak o výjimku ze zásady, že dědicem může být pouze osoba, která v době smrti zůstavitele existuje alespoň jako nasciturus. Právnická osoba vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku (např. obchodní rejstřík) a právní osobnost je jí přiznána právě od svého vzniku. Právní osobnost právnické osoby trvá až do její zániku, který nastává dnem výmazu z veřejného rejstříku. Právnické osoby lze povolat k dědění závětí anebo dědickou smlouvou. Bez ohledu na možnost povolat jakoukoliv právnickou osobu za dědice, lze pořízením pro případ smrti založit nadaci, nadační fond, ústav a svěřenecký fond. Vznik těchto

³¹ jinak také jako objektivní a subjektivní stránka dědické způsobilosti

³² tj. způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti

³³ Lze povolat právnickou osobu práva soukromého i veřejného, která se závětí ani dědickou smlouvou přímo nezřizuje.

subjektů je vázán na zápis do veřejného rejstříku s výjimkou svěřeneckého fondu, který vzniká dnem smrti zůstavitele.³⁴

1.3.2 Subjektivní stránka dědické způsobilosti

Subjektivní stránka dědické způsobilosti, nebo-li relativní dědická způsobilost znamená, že mohou existovat dědicové, kterým svědčí některý z dědických titulů, a kteří splňují podmínky objektivní stránky dědické způsobilosti, ale z důvodů jejich vlastního jednání vůči zůstaviteli či osobám jemu blízkým jsou z dědického práva vyloučeni. Důvody dědické nezpůsobilosti představují společensky neakceptovatelné jednání či jiné zavrženíhodné jednání osoby, kterého se dopustí vůči zůstaviteli, jeho nejbližším či proti zůstavitelově poslední vůli. ObčZ tak úpravou dědické nezpůsobilosti nahrazuje neprojevenou vůli zůstavitele ohledně vyloučení nezpůsobilého dědice z dědického práva a prosazuje hledisko spravedlnosti, resp. dobrých mravů vyloučením té osoby, která není hodna výhod plynoucích z dědického nástupnictví. Nezpůsobilým dědicem z dědické smlouvy nebo závěti se může kromě fyzické osoby stát i právnická osoba, u které se také zkoumá subjektivní stránka způsobilosti. K vyloučení z dědického práva dochází přímo ex lege, tj. ze zákonem stanovených důvodů.³⁵ Aktivní projev vůle zůstavitele se tak nevyžaduje na rozdíl od vydědění³⁶, při kterém je právní jednání zůstavitele nezbytné.³⁷ ObčZ relativní dědickou způsobilost, resp. dědickou nezpůsobilost upravuje v ustanoveních § 1481 až § 1483.

ObčZ ve svém ustanovení § 1481 stanoví, že z dědického práva je vyloučen ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu či zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul. Nový ObčZ v ustanovení § 1482 upravuje oproti ObčZ 1964 ještě navíc nezpůsobilost z důvodu domácího násilí manžela páchaného na zůstaviteli a nezpůsobilost rodiče k dědění po svém dítěti z důvodu

³⁴ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 27 - 29

³⁵ Soudní komisař – notář přihlíží v rámci pozůstalostního řízení k důvodům nezpůsobilosti ex officio.

³⁶ úprava vydědění je obsažena v § 1646 - §1649 ObčZ; vice o vydědění např.: Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 9-18

³⁷ Navíc se vydědění uplatní pouze u nepominutelných dědiců, tj. potomků zůstavitele; zůstavitel také může vydědit nepominutelného dědice, jež je nezpůsobilý dědit (§ 1646 odst. 2 ObčZ). Smyslem je to, že u nezpůsobilého dědice stačí výslovné prominutí jeho činu zůstavitelem, zatímco u vydědění nezpůsobilého dědice musí ještě nastoupit zrušení listiny o prohlášení o vydědění, což se provádí stejným způsobem, kterým se ruší závět'. V neposlední řadě to má i rozdílné dopady na právní postavení potomků nezpůsobilého dědice a potomků vyděděného.

zbavení rodičovské odpovědnosti. Na základě těchto dvou ustanovení lze důvody dědické nezpůsobilosti rozčlenit do čtyř skupin.

První skupina zahrnuje situace, kdy se dědic dopustil činu povahy úmyslného trestního činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu. Není již nutné jako v ObčZ 1964, aby došlo ke spáchání úmyslného trestného činu, nýbrž postačí spáchání činu povahy úmyslného trestného činu. Z toho vyplývá, že se dědicky nezpůsobilým může stát i osoba, která není trestně odpovědná, ať již z důvodu nedovršení patnáctých narozenin či z důvodu své nepřičetnosti. V případě, že dojde k pravomocnému odsouzení pachatele, je soud, resp. soudní komisař vázán rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal.³⁸ Pokud by však k rozhodnutí trestního soudu nedošlo, ať z důvodu trestní neodpovědnosti osoby, která čin spáchala nebo z jiných důvodů jako milost, amnestie, promlčení, smrt pachatele, soudní komisař si sám posoudí jako předběžnou otázku, zda-li se putativní dědic dopustil činu povahy úmyslného trestného činu. Na základě posouzení pak rozhodne o tom, kdo bude nadále účastníkem řízení o pozůstalosti a komu se účast v řízení v důsledku spáchání činu povahy trestného činu ukončuje. Výše uvedené platí za předpokladu, že mezi dědici není sporu o tom, že některý dědic čin spáchal, ale existuje mezi nimi pouze spor ohledně toho, zda-li se jedná o čin povahy úmyslného trestného činu či nikoliv. Jiná však bude situace, pokud mezi dědici vznikne spor o tom, zda-li se konkrétní dědic vůbec dopustil nějaké činu. Soudu tak nezbude nic jiného než dědice, kterému svědčí se zřetelem k okolnostem případu nejslabší dědické právo, odkázat, aby uplatnil své právo žalobou (viz § 170 ZŘS).³⁹ Mimo to má pozůstalostní soud, resp. soudní komisař také možnost řízení přerušit do doby skončení trestního řízení. Důležité je také zdůraznit, že čin povahy úmyslného trestného činu musí být spáchán za zůstavitelova života a že dědická nezpůsobilost osoby nastává i v případě nedokonání trestného činu za předpokladu, že jednání dědice naplňuje znaky pokusu nebo přípravy trestného činu. Výčet osob, vůči kterým se putativní dědic může dopustit jednání podle § 1481 ObčZ, je taxativní, tudíž ho nelze rozšiřovat o další osoby.⁴⁰ Nicméně na základě ustanovení §

³⁸ podle § 1 odst. 2 ZŘS a podle § 135 odst. 1 OSŘ anebo také Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 35/2001-80 ze dne 28. 2. 2001

³⁹ podle Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 315/97-82 ze dne 30.12.1997

⁴⁰ ObčZ 1964 do výčtu zahrnoval pouze rodiče zůstavitele a jeho děti.

3020 ObčZ se dědicky nezpůsobilým stane také každý, kdo se dopustí výše uvedeného jednání vůči registrovanému partnerovi.

Druhá skupina zahrnuje situace, kdy je putativní dědic vyloučen z dědického práva z důvodu svého zavrženíhodného jednání proti zůstavitelově poslední vůli. Jedná se o případy, kdy se pro naplnění subjektivní stránky dědické nezpůsobilosti nevyžaduje spáchání činu povahy úmyslného trestného činu. ObčZ mezi zavrženíhodné činy demonstrativně zařazuje donucení nebo lstivé svedení k projevu poslední vůle, překažení projevu poslední vůle zůstavitele, zatajení, zfalšování, podvržení anebo úmyslné zničení posledního pořízení zůstavitele. Z demonstrativního výčtu lze dovodit, že zákonná úprava má za cíl vyloučit z dědického práva všechny putativní dědice, kteří svým jednáním, ať aktivním nebo pasivním, úmyslně brání či ovlivňují svobodu projevu zůstavitelovy poslední vůle. Dědickou nezpůsobilost tak bude způsobovat pouze úmyslné jednání, které bude možné vzhledem k okolnostem případu považovat za zavrženíhodné. Judikatura však za zavrženíhodný čin nepovažuje pouhé tvrzení potenciálního dědice v řízení o pozůstalosti, že předložená závěť zůstavitele je psána jeho vlastní rukou, ačkoliv by v soudní řízení bylo pravomocně rozhodnuto o opaku.⁴¹ Jiná situace by nastala a contrario, pokud by potenciální dědic předložil jako vlastnoruční závěť zůstavitele listinu, o které by bezpečně věděl, že ji zůstavitel vlastnoručně nese-psal. Na rozdíl od první skupiny důvodů dědické nezpůsobilosti se putativní dědic může dopustit zavrženíhodného činu proti poslední vůli zůstavitele nejen za jeho života, ale též i po jeho smrti.

Pojmem poslední vůle se rozumí projevy vůle jako např.: pořízení pro případ smrti, tj. dědická smlouva, závěť a dovětek, smlouva o zřeknutí se dědického práva dle § 1484 ObčZ, příkaz k započtení na dědický podíl dle § 1663 ObčZ, povolání správce dědictví dle § 1556 ObčZ, prohlášení o vydědění dle § 1646 an. ObčZ. anebo také zrušení či změny výše uvedených projevů vůle.

Skutečnost, že byl některý potenciální dědic vyloučen z dědického práva z prvních dvou výše uvedených důvodů dědické nezpůsobilosti, ještě neznamená, že by nemohl dědit. Ustanovení § 1481 ObčZ totiž umožňuje, že zůstavitel může nezpůsobilému dědici jeho čin, pro který se stal dědicky nezpůsobilým, výslovně prominout.

⁴¹ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 12. 12. 1997, sp. zn. 18 Co 60/97-77

Výslovným prominutím zaniká dědická nezpůsobilost dědice a tento tak může po zůstaviteli dědit. Zákon trvá na výslovném prominutí. To znamená, že k prominutí činu může dojít pouze v ústní nebo písemné formě. Prominutí zůstavitele může být obsaženo v pořízení pro případ smrti či v jiné samostatné listině anebo ústně nejlépe za přítomnosti nejméně jedné osoby odlišné od nezpůsobilého dědice. Nezbytnou podmínkou možnosti prominout spáchaný čin je, aby zůstavitel o činu věděl a aby jeho vědomost o tomto činu byla zřejmá z právního jednání o prominutí činu. Z právního jednání, kterým se promíjí čin, tak musí být patrné, který čin má být prominut a jednoznačná vůle zůstavitele povolat nezpůsobilou osobu za dědice. Na jednou projevené právní jednání, jímž se čin nezpůsobilému dědici odpouští, se hledí jako na neodvolatelné, což znamená, že se dědic v budoucnosti nemůže stát pro tento čin znovu dědicky nezpůsobilý.

Poslední dva důvody dědické nezpůsobilosti se oproti výše uvedeným liší tím, že dědicky nezpůsobilá osoba, tj. manžel nebo rodič, je vyloučena pouze ze zákonné dědické posloupnosti a že zůstavitel nemůže dědici jeho čin prominout.

Třetí skupina dle ustanovení § 1482 odst. 1 ObčZ představuje ty případy, kdy je z dědického práva vyloučen jako zákonný dědic manžel zůstavitele, který se dopustil jednání naplňující znaky domácího násilí, jestliže zůstavitel z tohoto důvodu navrhl rozvod manželství a jestliže v den smrti zůstavitele rozvodové řízení trvá. Zákonná dikce vyvolává dojem, že manželství musí být rozváděno z důvodu domácího násilí. To však není pravda, protože zákon hovoří o návrhu podaném v důsledku, nikoliv z důvodu domácího násilí. Návrh na rozvod se tak podává z jiných důvodů, než-li je domácí násilí, avšak alespoň jeden z důvodů návrhu na zahájení rozvodového řízení musí být příčinou jednání, které naplňuje znaky domácího násilí. Soudní komisař zjišťuje, zda-li se pozůstalý manžel dopustil domácího násilí. Může ale také dojít ke skutkovým sporům ohledně toho, zda-li se vůbec zůstavitelův manžel dopustil domácího násilí. V takovém případě bude soud nucen odkázat pozůstalého manžela k podání žaloby podle § 170 ZŘS. Definici domácího násilí upravuje § 751 ObčZ jako tělesné nebo duševní násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije. Další podmínkou naplnění skutkové podstaty výše uvedeného důvodu dědické nezpůsobilosti je, aby ke smrti zůstavitele došlo dříve, než bude o rozvodu pravomocně

rozhodnuto. Za předpokladu, že budou splněny všechny uvedené podmínky, je pozůstalý manžel vyloučen z dědického práva pouze jako zákonný dědic, nikoliv však jako dědic z pořízení pro případ smrti.

Občanský zákoník neupravuje situace, pokud by návrh na rozvod podal manžel, který se dopustil domácího násilí, nebo oba manželé společně, či se druhý manžel k návrhu připojil. Nabízí se tedy otázka, zda-li by se v těchto případech stal zůstavitelův manžel také dědicky nezpůsobilým. V prvním případě by v souladu jazykovým výkladem pozůstalý manžel dědil. Nicméně odborná literatura⁴² včetně mě se kloní k názoru, že nelze považovat za morálně správné a společensky akceptovatelné, aby se zůstavitelův manžel pouhým podáním návrhu na rozvod manželství vyhnul následkům svého jednání. Pokud jde o případy společného podání návrhu na rozvod nebo pokud se druhý manžel (oběť domácího násilí) k návrhu připojil, tak zákon ani důvodová zpráva odpovědi nedávají. Ve světle zásad, na kterých je ObčZ založen se domnívám, že i v těchto případech by se měl pozůstalý manžel stát dědicky nezpůsobilým. Podle § 3020 ObčZ platí výše uvedené i pro registrovaného partnera zůstavitele.

Čtvrtá a zároveň poslední skupina zahrnuje případy, kdy je rodič podle ustanovení § 1482 odst. 2 ObčZ vyloučen z dědického práva po dítěti podle zákonné dědické posloupnosti, pokud byl zbaven rodičovské odpovědnosti z důvodu, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával. Podmínky zbavení rodičovské odpovědnosti upravuje ustanovení § 871 ObčZ. Opatrovnický soud zbaví rodiče rodičovské odpovědnosti v případě jejího zneužívání či zneužívání jejího výkonu, pokud se bude jednat o zneužívání zásadního významu, které navíc musí být opakované nebo dlouhodobé. Sporadický exces tak ještě nezakládá důvod zbavení rodičovské odpovědnosti. Stejně platí i pro zanedbávání rodičovské odpovědnosti závažným způsobem. Na rozdíl od § 871 odst. 1 ObčZ se v ustanovení § 1482 odst. 2 ObčZ hovoří o závažném zanedbávání výkonu rodičovské odpovědnosti z „*vlastní viny*“. Lze tím mít na mysli, že se ObčZ snaží rozlišovat mezi úmyslným a nedbalostním zaviněním. Protože § 871 odst. 1 ObčZ zavinění ve formě úmyslu ke zbavení rodičovské odpovědnosti nevyžaduje, lze usuzovat, že ke zbavení rodičovské odpovědnosti z důvodu závažného zanedbávání výkonu rodičovské

⁴² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 43

odpovědnosti postačí zavinění ve formě nedbalosti. Mimo to si pozůstalostní soud, resp. soudní komisař nemůže sám posoudit splnění podmínek pro zbavení rodičovské odpovědnosti a to proto, že je vázán dle § 135 OSŘ rozhodnutím opatrovnického soudu.⁴³ Jiný názor zastává doktor Svoboda, který tvrdí, že pozůstalostní soud, resp. soudní komisař bude muset zkoumat subjektivní stránku jednání rodiče, tj. bude se zkoumat zavinění rodiče. Soudní komisař tak bude pouze ze skutkových zjištění opatrovnického soudu vycházet⁴⁴, případně si bude rozhodné skutečnosti sám zjišťovat a na jejich základě pak dospěje k závěru, zda-li došlo či nedošlo k vyloučení z dědického práva rodiče.⁴⁵ K názoru doktora Svobody se nepřikláním z důvodů, které jsem již popsal výše.

K tomu, aby se tento důvod dědické nezpůsobilosti mohl realizovat, je nezbytné, aby byl rodič soudem zbaven rodičovské odpovědnosti ještě za života svého dítěte. Dědicky nezpůsobilý je rodič pouze podle intestátní dědické posloupnosti, což znamená, že jakmile dítě nabude pořizovací způsobilost, může i takto nezpůsobilého rodiče povolát za dědice či odkazovníka pořizováním pro případ smrti.

Dědický podíl nezpůsobilého dědice se stává uvolněným a připadá zákonným dědicům jen za předpokladu, že zůstavitel nepovolal svému závětnímu dědici náhradníka a neexistuje-li zde žádný závětní dědic povoláný k dědění bez určení podílu. Podle § 1483 ObčZ při zákonné dědické posloupnosti nastupuje na místo toho, kdo byl vyloučen z dědického práva jeho potomek, bez ohledu na skutečnost, že nezpůsobilý dědic přežije zůstavitele. Výjimku z tohoto pravidla představuje potomek nezpůsobilého manžela vyloučený z dědického práva podle § 1482 odst. 1 ObčZ, který na jeho místo nenastupuje. Potomci nabývají rovným dílem uvolněný podíl svého dědicky nezpůsobilého předka, je-li tímto předkem zůstavitelovo dítě (první třída dědiců) nebo zůstavitelův sourozenec (třetí třída dědiců) či strýc/teta zůstavitele (šestá třída dědiců). Pokud žádní tito potomci nejsou či se jedná o jiné předky, než-li uvedené v předešlé větě, tak uvolněný podíl nezpůsobilého dědice přiroste⁴⁶ ostatním dědicům

⁴³ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 44

⁴⁴ Opatrovnický soud se ve svém rozhodnutí nebude zabývat zaviněním rodiče, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti.

⁴⁵ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 8

⁴⁶ Jedná se o tzv. zásadu akrescence.

nacházejícím se ve stejné zákonné třídě dědiců jako nezpůsobilý dědic.⁴⁷ Existuje i další možný výklad § 1483 ObčZ a to, že potomek nastoupí vždy na místo nezpůsobilého dědice bez ohledu na to, zda-li je to v příslušné dědické třídě umožněno. To znamená, že např. po nezpůsobilém rodiči, který by dědil v rámci druhé dědické třídy, by nastoupil jeho potomek, který by však měl dědit až ve třetí dědické třídě jako zůstavitelův sourozenec. S tímto výkladem nesouhlasím, protože by to znamenalo neúměrné upřednostnění principu reprezentace oproti zásadě akrescence. Potomci vyloučených dědiců by tak dědili v různých dědických třídách, aniž by to příslušná ustanovení o intestátní dědické posloupnosti dovolovala.

1.4 Právní důvody dědění

Dalším nezbytným předpokladem k tomu, aby se fyzická/právní osoba mohla stát dědicem, je existence právního důvodu (titulu), který musí této osobě svědčit. Mezi dědické tituly patří dědická smlouva, závěť a zákon. Na základě těchto třech dědických titulů dochází k přechodu jmění zůstavitele na konkrétního dědice. ObčZ záměrně stanovuje dědickou smlouvu na první místo mezi dědickými tituly, protože se považuje za nejsilnější dědický důvod. To ostatně vyplývá i z § 1673 ObčZ. Dalším dědickým důvodem je závěť, které se detailně věnuji ve druhé části své diplomové práce. Posledním dědickým titulem je zákon, který nastupuje až poté, pokud dědici nesvědčí dědická smlouva anebo závěť. Stanovením zákonné dědické posloupnosti až za dědickou smlouvu a závěť se realizuje jedna ze zásad dědického práva a to zásada autonomie vůle zůstavitele ve výběru dědice.

ObčZ umožňuje, že dědické tituly mohou působit i vedle sebe. Může tedy nastat situace, kdy zůstavitel uzavře dědickou smlouvu např. o polovině pozůstalosti, o jedné čtvrtině pořídí závěť a zbylá čtvrtina připadne dědicům ze zákona. Navíc jednomu dědici může svědčit více dědických titulů. Jako příklad lze uvést situaci, kdy zůstavitel uzavře s dědicem dědickou smlouvu o třech čtvrtinách pozůstalosti a zároveň tomuto dědici zůstaví závětí zbylou čtvrtinu pozůstalosti. Nastane-li souběh dědických důvodů, není podle ustanovení § 1702 ObčZ možné, aby se dědic zprostil povinnosti (příkazy, doložení času, podmínky) založené mu pořizáním pro případ smrti odmítnutím dědictví

⁴⁷ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 46 – 47; Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 8

z tohoto pořízení s tím, že uplatní své právo jako dědic ze zákona. Může se tak stát buď dědicem z dědické smlouvy anebo závěti, nebo dědictví odmítnout. V případě, že tento dědic odmítne dědictví, které nabývá z titulu dědické smlouvy či závěti, hledí se na něho, jako by dědictví nikdy nenabyl. Takové odmítnutí dědictví má za následek odmítnutí dědictví podle intestátní dědické posloupnosti avšak jen v rozsahu, ve kterém měl dědic nabýt dědictví podle závěti anebo dědické smlouvy. Odmítnutí dědictví ze závěti však nebrání nabytí dědictví z dědické smlouvy a obráceně. Smluvní dědic však může odmítnout dědictví jen tehdy, pokud to není dědickou smlouvou vyloučeno.

1.5 Přijetí/neodmítnutí dědictví

Posledním předpokladem, který musí být splněn, aby se dědické právo mohlo realizovat, tj. aby mohlo dojít k přechodu pozůstalosti na dědice, je právní jednání dědice směřující k přijetí, resp. neodmítnutí dědictví. Na rozdíl od úpravy obsažené v ABGB⁴⁸, kdy se vyžadovalo k přijetí dědictví aktivní jednání dědice ve formě podání dědické přihlášky, ObčZ vychází z toho, že nezřekne-li se dědic dědického práva, neodmítne-li dědictví, nevzdá-li se ho ve prospěch jiného dědice, nezcízí-li ho či není-li platně vyděděn, tak dědictví nabude⁴⁹. To platí za předpokladu, že jsou splněny ostatní podmínky dědění, tedy smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, existence způsobilého dědice a některého z právních důvodů svědčící dědici.

Právní úprava dědického práva vychází ze zásady, že osoba povoláná k dědictví ze zákona či pořízením pro případ smrti nemůže být nucena stát se zůstavitelovým dědicem. Tato osoba má tak právo odmítnout dědictví podle § 1485 – 1489 ObčZ. Smluvní dědic může odmítnout dědictví pouze tehdy, pokud to nevyklučuje dědická smlouva. Odmítnout dědictví lze výslovným prohlášením⁵⁰ vůči pozůstalostnímu soudu, resp. soudnímu komisaři do jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyrozuměl o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí. V případě, že má dědic jediné bydliště v zahraničí, pak lhůta k odmítnutí dědictví činí tři měsíce. Ve výjimečných

⁴⁸ Všeobecný zákoník občanský, též označovaný jako obecný zákoník občanský platný do roku 1950

⁴⁹ Dědic nabývá dědictví ke dni smrti zůstavitele za předpokladu, že se jedná o dědice podle intestátní dědické posloupnosti. Dědicové z pořízení pro případ smrti nabývají dědictví dnem smrti zůstavitele, pokud není jejich dědické právo např. doložením času, podmínkou odsunuto. Pokud tak není dědické právo žádným zákonem předvídaným způsobem odsunuto, nastává vznik dědického práva a jeho dospělost (nabytí dědictví) ve stejný okamžik, tj. dnem úmrtí zůstavitele.

⁵⁰ Výslovným prohlášením se rozumí buď odmítnutí dědictví ústně do protokolu soudu nebo písemnou formou adresovanou pozůstalému soudu, resp. soudnímu komisaři.

případech může soud lhůtu k odmítnutí dědictví adekvátně prodloužit. Lhůta k odmítnutí dědictví je lhůtou hmotněprávní, což znamená, že právní jednání, jímž se odmítá dědictví, musí být doručeno soudu v poslední den lhůty. Marným uplynutím lhůty k odmítnutí dědictví právo odmítnout dědictví zaniká. Neodmítne-li tak dědic v určené lhůtě dědictví, zůstává zůstavitelovým dědicem a nabude dědictví, pokud se posléze dědictví nevzdá ve prospěch jiného dědice či dědictví nezciží. To ovšem neplatí pro neznámého dědice či dědice neznámého pobytu, kteří se o svém dědickém právu a právu odmítnout dědictví a následcích jeho odmítnutí vyrozumívají vyhláškou (dle § 166 ZŘS). Soud vyhláškou vyzývá takového dědice, aby se přihlásil soudu nebo jemu jmenovanému opatrovníkovi ve stanovené lhůtě. Soud nesmí stanovit lhůtu kratší než šest měsíců od vyvěšení vyhlášky na úřední desce soudu. Soud ve vyhlášce poučí tuto osobu o následcích toho, pokud o sobě nedá ve lhůtě vědět. Po neznámém dědici a dědici neznámého pobytu se tak vyžaduje na rozdíl od ostatních dědiců aktivní jednání k uplatnění dědického práva. Pokud se neznámý dědic nebo dědic neznámého pobytu nepřihlásí soudu nebo svému opatrovníku v určené lhůtě, má to za následek, že jeho dědické právo sice nezaniká, ale v pozůstalostním řízení se k takovéto osobě nepřihlíží (dle § 1671 odst. 1 ObčZ).

Odmítne-li dědic platně dědictví, hledí se na něho, jak by dědictví nikdy nenabyl. Projev vůle, kterým se odmítá dědictví musí být bezpodmínečný, prostý výhrad a úplný. V opačném případě se takové odmítnutí považuje za neplatné. Nepominutelný dědic navíc může odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu. Odmítnutí dědictví je neodvolatelným právním jednáním. ObčZ také umožňuje zmocněnci za dědice odmítnout dědictví, popř. prohlásit, že dědictví neodmítá nebo přijímá na základě speciální plné moci vystavené dědicem. Dědic může odmítnout dědictví kdykoliv po smrti zůstavitele, nejpozději do uplynutí lhůty podle § 1487 ObčZ. Dědic tak nemusí čekat s odmítnutím dědictví do doby, než bude soudem vyrozuměn o svém dědickém právu.⁵¹

Dědic přijímá, resp. neodmítá dědictví tím, že nechá uplynout lhůtu k odmítnutí dědictví nebo výslovně prohlásí, že dědictví neodmítá či přijímá. Jak jsem již uvedl výše, uplynutím lhůty k odmítnutí dědictví právo odmítnout dědictví zaniká. Smyslem

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.05.2008, sp. zn. 21 Cdo 149/2008

výslovného prohlášení o neodmítnutí dědictví či o přijetí dědictví je to, že se těmito právními jednáními zkracuje doba, po kterou by pozůstalostní soud musel čekat, zda-li dědic odmítne dědictví. Jednou učiněné prohlášení o neodmítnutí či přijetí dědictví již nelze odvolat. Přijmout, resp. neodmítnout dědictví lze i tím, že dědic dá svým počínáním najevo, že chce dědictví přijmout. Takovým počínáním bude např. užívání věcí z pozůstalosti (dědic začne používat motocykl zůstavitele) či úhrada dluhu zůstavitele. Pokud by se dědic, který dal svým počínáním najevo, že chce dědictví přijmout, rozhodl odmítnout dědictví, tak se k jeho odmítnutí dědictví nepřihlíží.

Občanský zákoník výslovně upravuje v ustanovení § 1488 přechod práva odmítnout dědictví, tzv. transmissi dědictví. Jedná se o situaci, kdy dědic přežil zůstavitele, byl vyrozuměn o svém dědickém právu, ale zemřel dříve, než se stihl ve lhůtě k odmítnutí dědictví vyjádřit, zda-li dědictví odmítá, přijímá anebo neodmítá. Za této situace dochází k přechodu (transmissi) práva odmítnout dědictví na jeho dědice, tj. na dědice dědice zůstavitele s tím, že lhůta k odmítnutí dědictví po prvním zůstaviteli neuplyne dříve, než uplyne lhůta k odmítnutí dědictví po druhém zůstaviteli. Za předpokladu, že je právních nástupců (dědiců) více, je k platnému odmítnutí dědictví po prvním zůstaviteli nutné, aby všichni dědicové druhého zůstavitele odmítli dědictví. Pokud by byl i jen jeden právní nástupce dědice zůstavitele přijal dědictví nebo projevil vůli, kterou dědictví neodmítá, nedojde k odmítnutí dědictví. Právní nástupci dědice zůstavitele tak budou nadále účastníci pozůstalostního řízení po prvním zůstaviteli.⁵²

Občanský zákoník kromě odmítnutí dědictví obsahuje další instituty, které představují překážku bránící nabytí dědictví. Jedná se o zřeknutí se dědického práva (renunciace) dle § 1484 ObčZ, vzdání se dědictví ve prospěch jiného dědice dle § 1490 ObčZ nebo zcizení dědictví dle § 1714 an. ObčZ.

⁵² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 66

2 Závěť

Závěť, neboli testament je nejdůležitější a do budoucna, dovolím si tvrdit, nejužívanější forma pořízení pro případ smrti. Vedle závěti se pořízením pro případ smrti ještě rozumí dědická smlouva a dovětek.⁵³ Mezi dědické tituly se však řadí pouze dědická smlouva a závěť. Dovětkem totiž nelze povolat dědice, ale pouze nařídit odkaz, stanovit dědici či odkazovníku podmínku, doložit čas anebo uložit příkaz. S účinností ObčZ se za právně nejsilnější dědický titul nepovažuje závěť, ale podle ustanovení § 1673 odst. 1 ObčZ dědická smlouva.

Podstatou institutu závěti je umožnit fyzické osobě, aby mohla pro případ své smrti o svém majetku pořídit dle své svobodné vůle ve prospěch osob, se kterými udržovala za života nejtěsnější vztah a ke kterým chová hluboké citové pouto. Těmito osobami může být kdokoliv (fyzická i právnická osoba, tedy také stát). Nemusí tak jít pouze o děti zůstavitele či jeho manžela, kteří by dědili podle intestátní dědické posloupnosti v první třídě dědiců. Možnost pořídit závěť tak symbolizuje testamentární, neboli pořizovací svobodu zůstavitele. Právní úprava závěti obsažená v ObčZ se na rozdíl od dřívějších úprav snaží omezit formální požadavky kladené na její pořízení a naopak preferuje co největší realizaci svobody projevu vůle zůstavitele.

ObčZ definuje závěť ve svém ustanovení § 1494 odst. 1 jako „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.*“ Z definice plyne, že se jedná o jednostranné právní jednání, které může být na rozdíl od dědické smlouvy kdykoliv zůstavitelem zrušeno a to způsobem, který umožňuje zákon. Možnost zrušit závěť dává zůstaviteli prostředek, jak reagovat pružně na změnu okolností, za kterých původně pořídil závěť. Jeden ze způsobů, jak zrušit závěť je její odvolání. Odvolání lze provést buď výslovně nebo mlčky. Výslovné odvolání, resp. odvolávací projev vůle musí být proveden ve formě, kterou zákon vyžaduje pro pořízení závěti. Zůstavitel zruší závěť mlčky tak, že listinu, na které byla závěť napsána, zničí (např. spálí, roztrhá). Druhý způsob je pořízení nové závěti. Navíc v souladu s § 1576 ObčZ platí, že novou závětí se

⁵³ Odborná literatura také zařazuje mezi pořízení pro případ smrti listinu o vydědění, listinu o odvolání pořízení pro případ smrti nebo vydědění. viz Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 52

původní ruší v rozsahu, v jakém nemůže vedle nové závěti obstát. I když to ObčZ výslovně neupravuje, závěť lze také zrušit pozdější dědickou smlouvou, která původní závěť ruší v rozsahu, v jakém nemůže vedle dědické smlouvy obstát.⁵⁴ Problematice zrušení závěti se věnuji detailně v kapitole 2.7. Nejdůležitějším atributem závěti je, že se jedná čistě o osobní právní jednání zůstavitele. Není tak přípustné, aby závěť pořídil někdo jiný na základě zákonného či smluvního zastoupení anebo pořídil závěť společně s jinými osobami. Co se týče zůstavení podílů na pozůstalosti, tak zůstavitel může podíl určit buď procentem, či zlomkem ze souhrnu pozůstalosti, nebo také celou pozůstalost rozdělit a konkrétním dědicům přidělit jednotlivé věci z aktiv pozůstalosti. Jednotlivé podíly těchto dědiců budou poté určeny poměrem hodnot zůstavitelem přidělených věcí.

Jednou z novinek dědického práva podle ObčZ je také to, že ze závěti nemusí být zřejmý⁵⁵ den, měsíc a rok jejího pořízení, a přesto může být závěť platná. Na rozdíl od ObčZ 1964, kdy absence uvedení dne, měsíce a roku pořízení závěti způsobovala neplatnost závěti⁵⁶, tak podle ObčZ bude závěť platná, i když nebude zřejmý den, měsíc a rok pořízení závěti, za předpokladu, že zůstavitel pořídil pouze jednu závěť nebo pořídil více závětí, které si však vzájemně neodporují anebo právní účinky závěti jinak nezávisí na určení doby jejího pořízení (§ 1494 odst. 1 ObčZ). Nicméně nelze doporučit neuvádět datum pořízení závěti, protože v praxi právní účinky závěti vždy závisejí na době jejího pořízení (např. pořizovací způsobilost, délka platnosti privilegované závěti odvislá od doby jejího pořízení). Je proto naopak velmi důležité, aby zřejmost doby pořízení závěti byla v závěti vždy obsažena, nejlépe uvedením dne, měsíce a roku.⁵⁷

Jelikož je závěť jako ostatní pořízení pro případ smrti právním jednáním, uplatní se na ni obecná ustanovení občanského zákoníku vztahující se k právnímu jednání podle § 551 an. Půjde např. o náležitosti vůle (svoboda a vážnost vůle) či náležitosti projevu vůle (určitost a srozumitelnost vůle). Co se týče výkladu právních jednání, tak úprava

⁵⁴ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 93

⁵⁵ Podle ObčZ je dostačující, aby bylo ze závěti zřejmé, kdy byla pořízena. Je tedy možné, že zůstavitel napíše na závěť jako "datum" na svatého Martina 2016 nebo v den mých třicátých narozenin. Za předcházející právní úpravy toto možné nebylo; takové označení by způsobovalo neplatnost závěti. Podle ObčZ 1964 muselo být v závěti napsáno datum pořízení tak, že byl uveden konkrétní den, měsíc i rok – např. 25. 9. 2016 nebo 25. září 2016.

⁵⁶ Neplatnost závěti způsobovala i pouhá absence dne nebo měsíce či roku, tj. neuvedení celého data - např. září 2016, či 25. září, nebo roku 2016.

⁵⁷ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 61 - 62

závěti navíc obsahuje specifická výkladová ustanovení, která mají za cíl při výkladu závěti co největším možným způsobem respektovat vůli zůstavitele. V souladu s ustanovením § 1494 odst. 2 ObčZ je nutné závěť vykládat tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Slova užitá v závěti se vykládají podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel s těmi slovy spojuje zvláštní, sobě vlastní smysl. Zůstavitel také může v závěti odkázat na obsah jiné listiny, která má stejné právní účinky jako závěť, pokud splňuje všechny náležitosti závěti.⁵⁸ V opačném případě lze tuto listinu použít pouze k vysvětlení zůstavitelovy poslední vůle. Touto listinou může být např. dopis, kterým zůstavitel objasňuje způsob, kterým pořídil o své pozůstalosti, důvody vydědění, nebo poznámky zůstavitele týkající se seznamu aktiv a pasiv pozůstalosti.⁵⁹

2.1 Způsobilost pořídít závěť

K tomu, aby fyzická osoba mohla právně relevantně projevit svou poslední vůli a pořídít testament, je nezbytné, aby disponovala pořizovací způsobilostí. ObčZ v ustanovení § 1525 stanovuje, že nesvéprávný není způsobilý pořizovat, ledaže se uplatní výjimky v § 1526 – § 1528. Právní úprava pořizovací nezpůsobilosti vychází ze zásady, že pokud není fyzická osoba plně svéprávná, tak je nesvéprávná a tudíž nedisponuje v zásadě pořizovací způsobilostí. Výše uvedená ustanovení upravují nezpůsobilost pořizovat závěti, dovětkem i dědickou smlouvou.⁶⁰ Navíc se pro dědickou smlouvu uplatní ještě speciální ustanovení obsažené v rámci úpravy dědické smlouvy (§ 1584 ObčZ). Nesvéprávnou osobou se chápe taková osoba, která nemá pořizovací způsobilost pro stav svého duševního zdraví (omezení svéprávnosti soudem v rozsahu pořizovací způsobilosti) anebo osoba pro nedostatek svého věku. Plnou svéprávnost a tím i plnou způsobilost pořídít závěti o svém jmění bez omezení a ve všech zákonných formách nabývá člověk zpravidla dosažením zletilosti, tj. dnem, kdy dovrší osmnáctého roku věku. Existují však další dvě zákonné možnosti, kdy lze nabýt plné svéprávnosti před dovršením osmnáctého roku života. První možností je přiznání svéprávnosti nezletilému na jeho návrh či na návrh jeho zákonného zástupce soudem za splnění

⁵⁸ v takovém případě se tato jiná listina vlastně stává závěti

⁵⁹ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 98

⁶⁰ Ustanovení pořizovací nezpůsobilosti se vztahují kromě pořízení pro případ smrti i např. na právní jednání, kterým se putativní dědic smlouvou se zůstavitelem zřiká svého dědického práva nebo na prohlášení o vydědění.

podmínek uvedených v § 37 ObčZ. Druhou možností je uzavřít manželství před nabytím zletilosti.⁶¹

Jak jsem uvedl výše, za určitých okolností je možné, aby osoba, která nemá plnou svéprávnost, disponovala v určité míře pořizovací způsobilostí. Jedná se o výjimky ze zásady pořizovací nezpůsobilosti nesvéprávných.

První výjimka podle § 1526 ObčZ se týká osob, které dovršily patnácti let věku a dosud nenabýly plné svéprávnosti. Tyto osoby mohou pořizovat bez souhlasu zákonného zástupce pouze formou veřejné listiny, tj. zatím stále ve formě notářského zápisu (§ 3026 odst. 2 ObčZ). Není však vyloučeno, aby v budoucnosti došlo k zavedení modelu, kdy bude možné projevit poslední vůli (např. závěť) i v jiné veřejné listině, než-li je notářský zápis. Požadavek na pořízení závěti, případně dovětku ve formě veřejné listiny považuji u těchto osob za velice vhodný a účelný, jelikož notář je povinen se přesvědčit, že projev poslední vůle nezletilého sepsovaný v listině je činěn s rozvahou, vážně a bez donucení (§ 1538 ObčZ).

Podle § 1527 ObčZ může v souladu se zásadou co největší autonomie zůstavitelovy vůle pořídit závěti i osoba, která byla pro duševní poruchu ve svéprávnosti pravomocným rozhodnutím soudu omezena v takovém rozsahu, že pozbývá i pořizovací způsobilost. Tyto osoby omezené ve svéprávnosti mohou platně pořídit v jakékoliv formě za předpokladu, že se uzdraví do té míry, že jsou schopny projevit vlastní vůli. Důvodová zpráva uvádí, že „*se nemá na mysli úplné uzdravení, ale případy tzv. světlých okamžiků⁶² a případy mezidobí, než rozhodnutí o vrácení svéprávnosti osoby dříve omezené v nakládání se svým majetkem nabude právní moci*“.⁶³ Problém může nastat v situacích, kdy dojde na spory ohledně platnosti závěti. Důkazní břemeno o tom, že zůstavitel byl způsobilý pořídit závěť ponese vždy ten, kdo tvrdí platnost závěti. Prokazování, že se zůstavitel v době pořízení závěti nacházel v takovém zdravotním stavu, že byl schopen projevit vlastní vůli bude v praxi velice obtížné.

⁶¹ Svěprávnost nabytá uzavřením manželstvím nekončí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.

⁶² Světlym okamžikem se rozumí jasná chvíle u nemocných s poruchami vědomí.

⁶³ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 162

Dle ustanovení § 1528 odst. 1 ObčZ mohou osoby omezené na svéprávnosti pořizovat jen formou veřejné listiny v rámci svého omezení. Může však nastat situace, kdy bude osoba pravomocným rozhodnutím soudu omezena na svéprávnosti v takovém rozsahu, že nebude způsobilá vůbec k žádnému právnímu jednání či bude zcela vyloučena její pořizovací způsobilost. V takovém případě nemůže tato osoba pořídit žádným možným způsobem.⁶⁴

Právní úprava obsažená v ustanovení § 1528 odst. 2 ObčZ se vztahuje na osoby, které byly pravomocným rozhodnutím soudu omezeny na svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů anebo pro chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu. Tyto osoby mohou pořizovat v rozsahu svého omezení v jakékoliv formě, nejvýše však o polovině své pozůstalosti. Zbývající část pozůstalosti připadne dědicům podle intestátní dědické posloupnosti. Nejsou-li však žádní zákonní dědicové a měla-li by tak pozůstalost případnou státu jako odúmrť, může zůstavitel pořídit o celé pozůstalosti.

2.2 Omyl v projevené vůli zůstavitele

Jak jsem již uvedl dříve, závěť je právním jednáním zůstavitele, na které se vztahují obecná ustanovení ObčZ o právních jednáních. Mimo náležitostí subjektu a obsahu musí právní jednání splňovat náležitosti vůle a náležitosti projevu vůle. To znamená, že závěť musí být učiněna svobodně, vážně, prostě omylu, určitě a srozumitelně. Jelikož je závěť velmi specifické jednostranné právní jednání, obsahuje právní úprava dědického práva různá speciální ustanovení, mezi které patří mj. ustanovení o následních zůstavitelova omylu. Specifičnost závěti lze spatřovat např. v tom, že závěť vyvolává své účinky teprve až smrtí zůstavitele nebo že je mnohdy velice obtížné po smrti zůstavitele v případě nejasností ověřit/zjistit jeho pravou vůli. Proto je na místě, že ObčZ přináší speciální úpravu následků zůstavitelova omylu, která tak vylučuje přímou aplikovatelnost obecné úpravy omylu (uplatní se subsidiárně). V rámci co největšího respektování zůstavitelovy vůle nebude mít na platnost závěti vliv jakýkoliv omyl. Neplatnost závěti tak nebude způsobovat pouhá vada projevu jako přecheknutí se,

⁶⁴ I když zůstavitel nemá pořizovací způsobilost, tak v souladu s § 1595 věta 2 ObčZ může ze svého majetku v pořizování pro případ smrti odkázat jinému předmětu malé hodnoty.

překlep, přepsání, nesprávně popsaná věc, o které zůstavitel pořídil nebo nesprávně pojmenovaná osoba dědice, pokud je jasné, kterého člověka měl zůstavitel na mysli.

Jiná situace však nastává, pokud zůstavitel jednal v podstatném omylu. To znamená, že zůstavitel pořídil závěti v důsledku omylu tak, jak by jinak vůbec nebo částečně nepořídil, kdyby o tomto podstatném omylu věděl. Podle ustanovení § 1530 ObčZ je omyl podstatný, pokud se týká osoby, které se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstávají anebo podstatných vlastností věcí, přičemž vlastnosti jsou podstatné, je-li zřejmé, že by zůstavitel v závěti tak neučinil, kdyby se v nich nebyl zmýlil. Jako příklad mohu uvést situaci, kdy zůstavitel zůstavil svému kamarádovi obraz, o kterém nevěděl, že má hodnotu několika milionů korun. Pokud by to věděl, tak by obraz zůstavil např. vídeňské galerii Albertina. Důsledkem podstatného omylu zůstavitele se stane neplatnou ta část závěti, které se omyl týká. Pokud by se však omyl týkal celé závěti, stane se neplatná celá závět. Není přitom vůbec rozhodné, kdo nebo co vyvolalo podstatný omyl.

Mylná pohnutka zůstavitele také způsobuje neplatnost závěti či její části, které se týká. Pohnutka, která představuje vnitřní motiv osoby k právnímu jednání, by měla být zůstavitelem v závěti výslovně uvedena nebo by o ní měla být alespoň informována třetí osoba. Není totiž možné zjišťovat pohnutku, kterou zůstavitele nikterak nevyjádřil. Příkladem mylné pohnutky může být situace, kdy zůstavitel povolává za dědice svoji neteř, protože se mylně domnívá, že žije na ulici a nedisponuje žádným majetkem.

Neplatnost závěti či její části je relativní a proto ji mohou namítat jen dědicové, na jejichž ochranu je neplatnost stanovena (§ 586 ObčZ). Pokud však žádný oprávněný dědic nebude namítat neplatnost, považuje se právní jednání za platné. V případě sporu mezi dědici o existenci podstatného omylu či mylné pohnutky bude nutné zjišťovat ve sporném řízení pravou vůli zůstavitele. Podstatný omyl zůstavitele či mylnou pohnutku bude prokazovat ten dědic, který by jinak dědil, pokud by nebyla vůle zůstavitele omylem či mylnou pohnutkou ovlivněna. *„K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečností existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma.*

Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.“⁶⁵

2.3 Obsah závěti

2.3.1 Ustanovení osoby dědicem nebo odkazovníkem

Esenciální obsahovou náležitostí každé závěti je ustanovení osoby dědice, případně osob dědiců. V úvahu také připadá kromě ustanovení osoby dědice i povolání odkazovníka⁶⁶. Jak jsem již uvedl dříve v textu, povolání dědice, případně odkazovníka je výlučným osobním právem zůstavitele. Není tedy možné, aby závěť pořídil někdo jiný na základě zákonného či smluvního zastoupení anebo pořídil závěť společně s jinou osobou. V případě, že listina neobsahuje ustanovení dědice, nejedná se o závěť, nýbrž se může jednat o dovětek, pokud pořizovatel nařídil odkaz, stanovil dědici podmínku, nebo doložil čas či uložil příkaz (§ 1498 ObčZ).

Dědicem (odkazovníkem) může být fyzická i právnická osoba, přičemž je lhostejné, zda-li se jedná tuzemskou nebo zahraniční osobu. O způsobilosti dědice pojednává kapitola 1.3.

Občanský zákoník nedává odpověď na otázku, jak má být osoba dědice označena. Nicméně zůstavitel by měl osobu dědice označit natolik určitě, aby ji nebylo možné zaměnit s jinou osobou. Je nutné mít stále na paměti, že závěť vyvolává právní účinky až smrtí zůstavitele. Zůstavitel tak nebude mít možnost upřesnit/vysvětlit v době probíhajícího pozůstalostního řízení, kterou osobu měl na mysli.

Na listině obsahující závěť je fyzickou osobu nejvhodnější specifikovat jménem, příjmením, datem narození, bydlištěm, případně i telefonním číslem a to z důvodu jednoduchosti a rychlosti kontaktování. Je však také možné, aby zůstavitel označil osobu, která je jeho příbuzným, pouze jménem s uvedením příbuzenského vztahu (např. teta Ivka), nemůže-li dojít k záměně. Pokud by zůstavitel měl dvě tety se jménem Iva, tak by se v případě sporu o dědické právo muselo prokazovat, kterou tetu zůstavitel oslovoval jako Ivka.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. 11. 1986, sp. zn. 4 Cz 61/86

⁶⁶ Odkazovník není dědicem a odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, případně jedné či několika věcí určitého druhu nebo na zřízení určitého práv. Jedná se tak vlastně o singulární sukcesi.

K jednoznačnému označení právnické osoby postačí uvedení názvu a identifikačního čísla (IČ) osoby, případně i jejího sídla. Tyto údaje o právnické osobě zůstavitel zjistí buď přímým dotazem u právnické osoby a/nebo pomocí internetu z veřejného rejstříku (např. český obchodní rejstřík⁶⁷). Dědicem však může být i právnická osoba, která má teprve vzniknout. Způsobilým dědicem se tato právnická osoba stane, jestliže vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele (více viz kapitola 1.3.1 Objektivní stránka dědické způsobilosti). Může se jednat o právnickou osobu zřizovanou buď přímo závětí (nadace, nadační fond, ústav, svěřenský fond) nebo podle důvodové zprávy o jakoukoliv jinou právnickou osobu práva soukromého nebo veřejného nezřizovanou pořízením pro případ smrti. Právnickou osobu, která má teprve vzniknout musí zůstavitel označit takovým způsobem, aby ji bylo možné v pozůstalostním řízení identifikovat a dohledat. Z tohoto důvodu je vhodné, aby právnická osoba byla ještě za života zůstavitele v určité fázi svého vzniku, protože pak by mělo být pro zůstavitele možné získat alespoň základní identifikační údaje o vznikající právnické osobě.⁶⁸

Zůstavitel může také povolat za dědice skupinu osob bez bližšího určení, např. kolegy z práce, spoluhráče z fotbalového týmu nebo členy čtenářského klubu, jehož byl zůstavitel členem. V takovém případě se uplatní vyvratitelná právní domněnka, že dědici jsou osoby, které do určené skupiny patřily v době zůstavitelovy smrti (§ 1503 odst. 2 ObčZ). Toto výkladové pravidlo se uplatní pouze za předpokladu, pokud není zřejmá jiná zůstavitelova vůle.

V případě, že zůstavitel povolá za dědice bez bližšího určení chudé či obdobně určenou skupinu osob, má se za to, že za dědice byla povolána obec, na jejímž území měl zůstavitel poslední bydliště. Obec je pak povinna ze zákona dědictví použít ve prospěch určené skupiny (§ 1503 odst. 3 ObčZ). Za obdobně určenou skupinu osob lze považovat sociálně slabší skupiny osob jako jsou např. bezdomovci nebo svobodné

⁶⁷ <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik>

⁶⁸ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 28

matky s nezletilými potomky.⁶⁹ Podle důvodové zprávy se toto výkladové pravidlo uplatní pouze za předpokladu, pokud není zřejmá jiná zůstavitelova vůle.

2.3.2 Určení podílu na pozůstalosti

Kromě ustanovení osoby dědicem je další obsahovou náležitostí závěti podle § 1494 ObčZ určení alespoň podílu na pozůstalosti. Zůstavitel by tak měl v závěti jasně stanovit, jak se jeho pozůstalost, resp. majetek mezi jeho dědice rozdělí. Jak jsem již uvedl dříve, zůstavitel může podíl určit buď procentem či zlomkem ze souhrnu pozůstalosti nebo také celou pozůstalost rozdělit a jednotlivým dědicům zůstavit jednotlivé věci z majetku. Jednotlivé podíly těchto dědiců se poté určí poměrem hodnot zůstavitelem zůstavených věcí.

Pokud zůstavitel opomene stanovit podíly dědicům či nebude v závěti jednoznačně stanoveno, jak se pozůstalost mezi dědice rozdělí, tak tato skutečnost ještě nezpůsobuje neplatnost závěti. Pro tyto případy se uplatní výkladová pravidla ObčZ.

Je-li závětí povolán jediný dědic, případně tomuto dědici celá pozůstalost. V případě, že by povolanému dědici byl zůstaven jen podíl, případně zbylá část pozůstalosti dědicům podle intestátní dědické posloupnosti (§ 1499 ObčZ). Pokud jediný povolaný dědic z jakéhokoliv důvodu nedědí (nechce – zřekne se dědického práva nebo odmítne dědictví anebo nemůže dědit – zemře dříve, než zůstavitel nebo je dědicky nezpůsobilý) a zůstavitel mu nepovolal náhradníka, tak se jeho podíl uvolní (uvolněný podíl) a tento případně zákonným dědicům podle § 1633 odst. 1 ObčZ. Zároveň na intestátní dědice přecházejí nařízení vážící se k uvolněnému podílu, která musejí zákonní dědicové splnit podle § 1633 odst. 2 ObčZ. Těmito nařízeními mohou být např. příkazy, odkazy nebo podmínky.⁷⁰

Jestliže zůstavitel povolá více dědiců, aniž by jim určil podíly, mají právo na pozůstalost rovným dílem. Do skupiny dědiců povolaných bez určení podílu (dědicové *sine patribus*) patří i dědicové povolání k dědictví rovným dílem nebo všeobecným

⁶⁹ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 112

⁷⁰ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 107

výrazem znamenajícím rovné podělení.⁷¹ Pokud některý z povolaných dědiců z jakéhokoliv důvodu nedědí a zůstavitel mu nepovolal náhradníka, tak jeho uvolněný podíl přiroste (princip akrescence) poměrně k podílům ostatních povolaných dědiců (§ 1504 – 1505 ObčZ). Navíc podle § 1506 ObčZ s uvolněným dědickým podílem přecházejí na toho, komu přiroste, omezení (např.: odkazy, příkazy, podmínky) s ním spojená, ledaže zůstavitel projevil vůli, že se tato omezení vztahují pouze k osobě povolaného dědice, anebo plyne-li to z povahy věci.

Za povolání dědiců k dědictví rovným dílem nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení však nelze řadit takové povolání, kdy zůstavitel v závěti určí za své dědice např. tři osoby, kterým zůstává po jedné třetině pozůstalosti. Tyto osoby se považují za dědice povolané s podílem (dědicové *cum patribus*), a proto nemají právo na přírůstek, pokud by některá z těchto osob nedědila a neměla náhradníka (§ 1505 odst.1 ObčZ). Podle důvodové zprávy se vychází z pojetí, že takto povolaným dědicům chtěl zůstavitel zanechat jen to, co jim přiznal - a nic víc - a proto je přirůstání podílů vyloučeno. Případný uvolněný podíl tak případně zákonným dědicům.

Další výkladové pravidlo § 1500 odst. 2 ObčZ dopadá na situace, kdy zůstavitel povolá k dědění několik dědiců a všem stanoví dědické podíly, ale pozůstalost přesto není vyčerpána. Jedná se tedy o situaci, kdy zůstavitel nepořídil závěti o veškerém svém majetku. V takovém případě případně zbývající část pozůstalosti dědicům ze zákona. To však neplatí, pokud je možné ze závěti dovodit, že zůstavitel měl v úmyslu zůstavit povolaným dědicům celou pozůstalost, avšak při výčtu podílů nebo věcí něco přehlédl. Důvodová zpráva uvádí jako nejčastější případ situace, kdy zůstavitel rozdělí jednotlivé věci z pozůstalosti mezi dědice tak, že např. jednomu zůstává např. chatu, druhému garáž, třetímu motocykl, ale při výčtu aktiv pozůstalosti nevěnuje pozornost bagatelním položkám, jako je ložní prádlo, hračky, aj. Jako další příklad lze uvést situaci, kdy zůstavitel v závěti jednoznačně uvede, že celou svou pozůstalost zůstává např. čtyřem dědicům, avšak podíly určí tak, že ve svém součtu nedají sto procent. Za těchto situací případně celá pozůstalost závětním dědicům. Zbylá část pozůstalosti se rozdělí mezi závětní dědice podle poměru jejich podílů určených v závěti.

⁷¹ dtto; zůstavitel by mohl dědice povolat k dědictví rovným dílem např. slovy: *Chci, aby Jana a Martina nabyly celou pozůstalost rovným dílem*. Vychází se z toho, že si zůstavitel přeje, aby dědicům připadla celá pozůstalost.

Pokud některý z povolaných dědiců z jakéhokoliv důvodu nedědí a nemá náhradníka, tak jeho uvolněný podíl případně zákonným dědicům (§ 1505 odst.1 a § 1633 odst. 1 ObčZ). Podle § 1633 odst. 2 ObčZ na intestátní dědice také přecházejí nařízení vážící se k uvolněnému podílu, která musí splnit. Těmito nařízeními mohou být např. příkazy, odkazy nebo podmínky.

Závěť může být sepsána i tak, že zůstavitel určí podíly na pozůstalosti jen některým povolaným dědicům a jiným nikoliv. Za takové situace případně zbylá část pozůstalosti povolaným dědicům bez podílu rovným dílem (§ 1501 odst. 1 ObčZ). Problém však nastane, pokud na povolaného dědice bez podílu nic nezůstane (pozůstalost je již celá rozdělena mezi dědice cum patribus). V tomto případě se uplatní výkladové pravidlo § 1501 odst. 2 ObčZ o krácení dědických podílů dědicům cum patribus. Nezbude-li pro dědice povolaného sine patribus nic z pozůstalosti, tak se pro něj srazí poměrně ze všech vyměřených podílů tolik, aby se mu dostalo podílu rovného s dědicem, kterému bylo vyměřeno nejméně. Za předpokladu, že jsou podíly dědiců cum patribus stejné, srazí se z nich tolik, aby se dědici, který byl ustaven bez podílu, dostal podíl s nimi stejný.

Výkladová pravidla vysvětlím na následujících příkladech. Zůstavitel povolal závětí za své dědice pět osob, z nichž pouze čtyřem určil dědický podíl. Prvnímu a druhému dědici určil jednu desetinu pozůstalosti, třetímu dvě desetiny a čtvrtému jednu polovinu pozůstalosti. Pátému dědici, tj. dědici sine patribus, tak případně v souladu s § 1501 odst. 1 ObčZ zbývající část pozůstalosti ve výši jedné desetiny.

Zůstavitel povolal čtyři dědice, prvnímu určil podíl ve výši 70% z pozůstalosti, druhému 20% podíl a třetímu 10% podíl. Na čtvrtého dědice tedy nezbylo nic, proto musí dojít podle § 1501 odst. 2 ObčZ k poměrnému krácení podílů dědicům cum patribus tak, aby čtvrtý dědic měl podíl stejně velký s dědicem, kterému byl zůstaven nejmenší podíl. Podíl prvního dědice se tak zmenší na 63,64%, podíl druhé dědice se sníží na 18,18%, podíl třetího dědice poklesne na 9,09% a čtvrtý dědic bez určení podílu získá také 9,09%, tedy přesně tolik, kolik činí podíl dědice s nejmenším podílem.

Poslední případ, na které výkladové pravidlo v § 1501 odst. 2 ObčZ dopadá, je situace, kdy zůstavitel povolá za své dědice pět osob, z nichž čtyřem zůstaví podíl ve

výši jedné čtvrtiny pozůstalosti a pátého povolává bez určení podílu. Jelikož je pozůstalost celá vyčerpána, musí dojít ke krácení podílů. Protože jsou však podíly prvních čtyřech dědiců stejné, srazí se z podílů dědicům cum patribus tolik, aby pátý dědic sine patribus dostal podíl s nimi stejný. To znamená, že každý dědic obdrží podíl ve výši jedné pětiny pozůstalosti.

Pokud některý z povolaných dědiců, ať dědic cum patribus nebo sine patribus, z jakéhokoliv důvodu nedědí a zůstavitel mu nepovolal náhradníka, tak jeho uvolněný podíl přiroste poměrně k podílům ostatních povolaných dědiců bez určení podílu. Navíc podle § 1506 ObčZ s uvolněným dědickým podílem přecházejí na toho, komu přiroste, omezení (např.: odkazy, příkazy, podmínky) s ním spojená, ledaže zůstavitel projevil vůli, že se tato omezení vztahují pouze k osobě povolaného dědice, anebo plyne-li to z povahy věci.

V případech, kdy by se zůstavitel při určování podílů zřejmě přepočtl, se provede dělení tak, aby byla jeho vůle naplněna co nejlépe (§ 1502 ObčZ). Pokud by zůstavitel např. povolal závěti sedm dědiců k celé své pozůstalosti s určením, že každému náleží jedna šestina pozůstalosti, tak je jasné, že se zůstavitel přepočtl. V souladu s tímto pravidlem získají dědicové každý jednu sedminu pozůstalosti.

To, že jsou výše uvedená výkladová pravidla obsažena v ObčZ, považuji za velice užitečné, protože na rozdíl od předcházející právní úpravy v ObčZ 1964, která tato výkladová ustanovení neobsahovala, nebude docházet k nejasnostem a rozporům, jak v které situaci postupovat.

Novinkou dědického práva je zavedení principu reprezentace dosud uplatňovaného pouze u intestátní dědické posloupnosti i pro závětní dědickou posloupnost. Pokud se mezi zůstavitelem povolanými dědici vyskytnou osoby, které se pokládají při intestátní dědické posloupnosti vzhledem k ostatním za jednu osobu, pokládají se za jednu osobu i při dědění podle závěti (§ 1503 odst. 1 ObčZ). Těmito osobami mohou být dědicové v první (děti zůstavitele a jejich potomci – vnuk, vnučka), třetí (sourozenci zůstavitele a jejich děti – neteř, synovec) a šesté dědické třídě (teta, strýc zůstavitele a jejich děti – sestřenice, bratranec). Podle zákonné dědické posloupnosti totiž platí, že pokud nedědí děti zůstavitele, jeho sourozenci, děti prarodičů zůstavitele, tak jejich dědické podíly

nabývají jejich děti. To znamená, že kdyby zůstavitel povolal závětí např. všechny své děti, tak by za situace, že některé z nich nebude dědit, nastoupily na jeho místo jeho děti (vnuk, vnučka zůstavitele). V tomto případě tak nedojde k uvolnění podílu a jeho akrescenci podle § 1504 – 1505 ObčZ. Výše uvedené platí pouze za předpokladu, že vůle zůstavitele není zřejmě opačná. Opačná vůle by byla za situace, kdy by zůstavitel povolal závětí k dědění např. své tři děti a čtyři vnuky a každému zůstavil konkrétní podíl na pozůstalosti.⁷²

2.3.3 Vulgární substituce

S účinností ObčZ se do dědického práva navrácí institut obecného náhradnictví, též označovaný jako vulgární substituce. Podstatou obecného náhradnictví je, že zůstavitel může pro případ, že jím povoláný dědic (institut) nebude z nějakého důvodu dědit, povolat tomuto dědici náhradníka (substitut), který pak nastoupí na jeho místo. Jak jsem již uvedl v předešlé kapitole, institut nebude dědit nejčastěji proto, protože nechce (zřekne se dědického práva nebo dědictví odmítne) nebo nemůže (stane se dědicky nezpůsobilým nebo zemře dříve než zůstavitel). Může nastat i případ, kdy dědic nebude chtít dědit a zároveň nebude schopen dědit. Při realizaci vulgární substituce tak nedojde k aplikaci ustanovení týkajících se uvolněného podílu (§ 1504 – 1505 ObčZ). Zůstavitel se však nemusí omezit na povolání pouze jednoho substituta, nýbrž může povolat dědici několik náhradníků. Mimoto může zůstavitel povolat náhradníkovi postupně další náhradníky. Dědit poté bude ten náhradník, který je institutu ve výčtu nejbližší. Je tedy zcela na vůli zůstavitele, jestli povolá náhradníka, případně kolik jich povolá či jestli je povolá všem závětním dědicům nebo jen některým.

Zůstavitel může také v závěti stanovit, zda-li má náhradník nastoupit na místo povolaného dědice vždy, když nebude z jakéhokoliv důvodu povoláný dědic dědit nebo pouze tehdy, když nebude dědit z nějakého konkrétního důvodu, např. pokud se zřekne dědického práva. Pokud není zůstavitelova vůle ohledně tohoto zřejmá, tak se uplatní domněnka v § 1508 ObčZ. Jestliže zůstavitel zřídil náhradnictví pro případ, že by povoláný dědic dědit nechtěl, nebo pro případ, že by dědit nemohl, má se za to, že náhradnictví bylo zřízeno pro oba tyto případy. Tato domněnka se však neuplatní,

⁷² NOVOTNÝ, Petr a Monika NOVOTNÁ. Nový občanský zákoník: Dědické právo. 1.vydání. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 67 a Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 111

pokud je ze závěti zřejmé, pro jaký konkrétní důvod či pro všechny důvody nedědění má nastoupit náhradník na místo původního dědice.

Obdobně jako u právní úpravy uvolněného podílu přecházejí omezení uložená dědici na náhradníka, ledaže zůstavitel projevil vůli, že se tato omezení vztahují jediné k osobě dědice, nebo plyne-li to z povahy věci (§ 1509 ObčZ).

Zůstavitel si může vybrat jakou osobu povolá za náhradníka. Těmito osobami mohou být ostatní spoludědicové nebo i třetí osoby. Pokud zůstavitel povolá za náhradníky spoludědice a nestanoví v závěti jinak, má se za to, že zůstavitel chtěl podělit náhradníky v takovém poměru, v jakém podělil dědice. Pokud je však za náhradníka povolána kromě spoludědiců ještě nějaká jiná osoba (osoba mimo okruh povolaných dědiců) a neprojevili-li zůstavitel jinou vůli, případně uvolněný podíl všem rovným dílem (§ 1510 ObčZ). Pokud by zůstavitel povolal dědici za spolunáhradníky např. dvě osoby odlišné od povolaných dědiců, tak ty by si v případě, že by povolaný dědic nedědil, rozdělily uvolněný podíl rovným dílem.⁷³

K zániku náhradnictví podle § 1511 ObčZ dojde, pokud povolaný dědic nabude dědictví. Náhradnictví, které zřídil zůstavitel svému dítěti v době, kdy nemělo potomky, zanikne, pokud toto dítě zanechá potomky způsobilé dědit a zůstavitel neprojevil jinou vůli. To samé platí také tehdy, pokud zůstavitel zřídil náhradnictví jinému svému potomku v době, kdy ten ještě žádné své potomky nemá (§ 1511 odst. 2 ObčZ). Náhradnictví však může zaniknout i z jiných důvodů, než které jsou v uvedené v § 1511 ObčZ. Vulgární substitute také zanikne, když náhradník zemře dříve než zůstavitel nebo současně s ním, případně pokud se náhradník stane dědicky nezpůsobilým nebo se zřekne dědického práva či odmítne dědictví. To platí za podmínky, že zůstavitel nepovolal tomuto náhradníkovi náhradníka. Pokud náhradník nabyl dědictví, tak náhradnictví další náhradníků v řadě za ním zaniká.⁷⁴

2.3.4 Fideikomisární substitute

Další novinkou, která vstoupila do našeho právního řádu s účinností ObčZ, je institut svěřenského nástupnictví, též označovaný jako fideikomisární substitute. Jeho

⁷³ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 156-157

⁷⁴ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 124 - 125

smyslem je podle § 1512 ObčZ nařízení zůstavitele, že dědictví, případně její část má přejít po smrti dědice nebo v určitých jiných případech na svěřenského nástupce jako následného dědice. Z toho vyplývá, že dědictví nejprve nabude povoláný dědic – přední dědic, po kterém za splnění v závěti stanových podmínek přejde dědictví na svěřenského nástupce. Důvodová zpráva uvádí, že je tento institut praktický pro případ, kdy není přední dědic způsobilý o svém majetku pořizovat. Lze si tak představit situaci, kdy přední dědic nebude mít pořizovací způsobilost z důvodu svého nedostatečného věku a z obavy, aby zákonní dědicové neusilovali o jeho život, zřídí zůstavitel tomu dědici svěřenské nástupnictví. Zřízením svěřenského nástupnictví je také možné vyhnout se případnutí dědictví státu v podobě odúmrti, pokud by přední dědic zemřel a neměl žádné zákonné dědice. Jestliže je zůstavitelem povolán svěřenský nástupce, považuje se to i za povolání za náhradníka. To znamená, že pokud nebude přední dědic dědit, nastupuje na jeho místo svěřenský nástupce. Pokud však přední dědic dědit bude, tak na svěřenského nástupce přechází dědictví až po jeho smrti nebo v jiných případech stanových v závěti.

Pokud je zůstavitelovo nařízení natolik neurčité, že není možné zjistit, jestli povolal náhradníka nebo svěřenského nástupce, pak platí, že povolal náhradníka. (§ 1512 odst. 2 ObčZ). Tímto ustanovením se předejde neplatnosti zůstavitelova nařízení z důvodu neurčitosti.

Fideikomisární substituci může zůstavitel zřídit výslovně nebo mlčky. Mlčky může zůstavitel zřídit svěřenské nástupnictví podle § 1513 ObčZ tak, že povolá svému dědici dědice, zakáže dědici, aby o zanechaném jmění pořizoval, povolá za dědice někoho, kdo v době smrti ještě není, anebo povolá dědice s podmínkou nebo na určitou dobu. Pokud je dědic povolán s odkládací podmínkou, pak je tento dědic svěřenským nástupcem a dědí následně, až se podmínka splní. V případě, že je dědic povolán s rozvazovací podmínkou, pak je v právním postavení předního dědice do doby, než nastanou účinky rozvazovací podmínky. Pokud zůstavitel povolá dědice s doložením času charakteru rozvazovacího nebo ho povolá s rozvazovací podmínkou a neurčí, kdo se má stát svěřenským nástupcem, pak platí, že za následné dědice byli povoláni zákonní dědicové zůstavitele. Pokud však zůstavitel zakáže přednímu dědici pořizovat o zanechaném jmění, aniž by mu určil následného dědice, platí, že následnými dědici budou zákonní

dědicové předního dědice. V situacích, kdy zůstavitel v závěti určí pouze následné dědice a nestanoví přední dědice, platí, že předními dědici budou zákonní dědicové zůstavitele.⁷⁵

Zůstavitel může stejně jako u vulgární substituce povolát více svěřenských nástupců. Podle důvodové zprávy má zůstavitel několik možností, jak může svěřenské nástupnictví nařídít. Zůstavitel může nařídít pouze jednoho svěřenského nástupce pro jednoho dědice nebo i pro více předních dědiců. Nicméně také může více předním dědicům stanovit více svěřenských nástupců nebo může jednomu dědici nařídít několik svěřenských nástupců. Pokud je svěřenských nástupců více, pak mohou podle zůstavitelovy vůle nastoupit po předním dědici buď vedle sebe, nebo po sobě. Pokud zůstavitel povolává svěřenské nástupce po sobě a jsou-li tito nástupci zároveň jeho současníky (osoba existující alespoň jako nasciturus), tak může povolát libovolně dlouho řadu následných dědiců (§ 1514 ObčZ). Pokud však zůstavitel povolá více následných dědiců, z nichž někteří v době smrti zůstavitele jako osoby ještě neexistují, tedy ani jako nasciturus, zanikne svěřenské nástupnictví, jakmile jmění nabude první následný dědic z těch, kteří nebyli současníky zůstavitele (§ 1515 odst. 1 ObčZ). Cílem tohoto ustanovení je zabránit rodinnému svěřenství⁷⁶, které bylo z našeho právního řádu odstraněno již v roce 1924.

Svěřenské nástupnictví podle § 1515 odst. 2 ObčZ zanikne nejpozději uplynutím sta let od smrti zůstavitele, a to i když zůstavitel nařídil delší dobu. Teoreticky je možné, že svěřenské nástupnictví zanikne po uplynutí sta let a to za předpokladu, že svěřenský nástupce má nabýt dědictví nejpozději při smrti předního dědice žijícího v době zůstavitelovy smrti. V takové případě svěřenské nástupnictví zaniká až tehdy, kdy první ze svěřenských nástupců nabude dědictví po tomto předním dědici.

Občanský zákoník uvádí i další důvody zániku svěřenského nástupnictví. K jeho zániku dochází také tehdy, jestliže již není žádný následný dědic (zemřou dříve, než na

⁷⁵ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 161 - 167

⁷⁶ Cílem rodinného fideikomisu bylo, aby dědictví zůstalo navždy v dispozici rodiny a jejich potomků a majetek se tak postupem času nedrobil. Rodinný fideikomis nařizoval zůstavitel tak, že v závěti prohlásil, že jmění je pro všechny budoucí nebo alespoň pro více rodinných potomků nezczizitelným statkem rodiny. Viz Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 126

ně má přejít dědictví, dědictví odmítnou nebo se stanou dědicky nezpůsobilými⁷⁷) nebo nenastane-li případ, pro který bylo svěřenské nástupnictví zřízeno. Pokud povolal zůstavitel následného dědice svému nezletilému dítěti nezpůsobilému pořizovat a pokud toto dítě následně nabude pořizovací způsobilost, zaniká svěřenské nástupnictví v rozsahu povinného dílu (§ 1517 ObčZ). Podle § 1518 ObčZ svěřenské nástupnictví zanikne, pokud bylo nařízeno zůstavitelem jeho dětem či dalším potomkům za předpokladu, že zanechají potomka dědicky způsobilého a není-li zřejmá jiná vůle zůstavitele. Svěřenské nástupnictví osoby, která není způsobilá pořizovat pro omezení svéprávnosti, zaniká, pokud tato osoba nabude pořizovací způsobilost, ledaže by zůstavitel projevil jinou vůli (§ 1519).

Právní úprava svěřenského nástupnictví obsahuje také ustanovení, jak s dědictvím může přední dědic nakládat. Pokud zůstavitel při nařízení fideikomisární substituce v závěti neurčí, že přední dědic může s dědictvím volně disponovat, pak platí, že je ve vlastnickém právu k dědictví omezen na práva a povinnosti poživatele. To ovšem neplatí, pokud je nějaká věc z dědictví zcizena nebo zatížena za účelem úhrady zůstavitelových dluhů (§ 1521 ObčZ). V ostatních případech může dědic věc z dědictví zcizit nebo zatížit pouze se souhlasem svěřenského nástupce. Souhlas vyžaduje formu veřejné listiny (notářský zápis). Za jistých okolností je možné nahradit souhlas následného dědice rozhodnutím soudu a to tehdy, pokud je potřebné věc vzhledem k péči řádného hospodáře zcizit nebo zatížit. Pokud soud určí, že věc bude zcizena nebo zatížena za úplatu, tak také rozhodne, jak bude naloženo s výtěžkem a to s přihlédnutím k oprávněným zájmům svěřenského nástupce.

Bude-li součástí dědictví věc nesoucí plody nebo užitky, může následný dědic po soudu žádat, aby určil přednímu dědici způsob a rozsah hospodaření s věcí či požívání věci (§1523 ObčZ).

ObčZ poskytuje svěřenskému nástupci vyjma případů uvedených výše další možnosti ochrany jeho zájmů. Svěřenský nástupce může po dědici požadovat písemné vyhotovení inventáře všeho, co děděním nabyl. Svěřenský nástupce má právo být přítomen při jeho sestavování a také požadovat, aby byl podpis dědice na inventáři

⁷⁷ Způsobilost svěřenského nástupce se kryje se způsobilostí být dědicem. Rozdíl je však v tom, že svěřenský nástupce musí být způsobilým dědicem až v okamžiku, ve kterém se má stát dědicem. Přední dědicové však musí být dědicky způsobilí již v době smrti zůstavitele.

úředně ověřen. Má také právo požadovat, aby byl inventář vyhotoven ve formě veřejné listiny. Vyhotovený inventář je přední dědic povinen následnému dědici vydat. Využití práva na sestavení inventáře dědicem lze jen doporučit, protože na svěřenského nástupce může dědictví přejít až po hodně dlouho době. Díky inventáři tak bude mít povědomí o tom, které věci na něj v budoucnu přejdou.

Další ochranu následného dědice představuje ustanovení § 1524 ObčZ. Pokud je součástí dědictví věc, která se zapisuje do veřejného seznamu (např. nemovitá věc zapisovaná do katastru nemovitostí), zapíše se i svěřenské nástupnictví do tohoto seznamu. Jestliže pak dědic naloží s věcí (věc i svěřenské nástupnictví musí být ve veřejnému seznamu zapsány) způsobem mařícím či omezujícím práva následného dědice a následný dědic s tím nesouhlasil, tak takové právní jednání dědice nemá vůči svěřenskému nástupci žádné právní účinky.

V případě, že není věc nebo fideikomisární substitute zapsána ve veřejném seznamu, může se svěřenský nástupce u soudu domáhat neúčinnosti právního jednání dědice (relativní neúčinnost), který naložil s věcí tak, že zmařil nebo omezil práva následného dědice, který k tomuto jednání nedal souhlas.

2.3.5 Vedlejší doložky v závěti

S účinností ObčZ se do našeho právního řádu opět navrací vedlejší doložky v závěti. Občanský zákoník rozlišuje dvě kategorie vedlejších doložek. Do první kategorie patří doložky, kterými zůstavitel povolává vykonavatele závěti anebo správce pozůstalosti. Druhá kategorie představuje vedlejší doložky, kterými zůstavitel může v závěti stanovit podmínku, doložit čas nebo příkaz (§1551 odst. 1 ObčZ). Znovuzavedení vedlejších doložek zcela koresponduje s zákonem akcentovanou svobodou zůstavitelovy vůle ohledně toho, jak má být po jeho smrti s jeho majetkem naloženo. Podle důvodové zprávy je *„nejvyš účelné dát zůstaviteli možnost, aby dal pokyny, jak uspořádat majetkové poměry vzešlé z jeho celoživotní činnosti pro dobu po jeho smrti.“*⁷⁸

Je nutné si uvědomit, že v souvislosti se znovuzavedením možnosti stanovit v závěti podmínku nebo doložení času dojde k posunutí momentu nabytí dědictví

⁷⁸ Důvodová zpráva

následného dědice, resp. přechodu vlastnického práva k pozůstalosti. U předního dědice nadále platí, že na něj přechází vlastnické právo k pozůstalosti okamžikem smrti zůstavitele⁷⁹ (dědické právo vzniká smrtí zůstavitele a pozůstalost tak není nikdy bez pána). U následných dědiců sice také platí, že jim smrtí zůstavitele vzniká dědické právo (jsou spolu s předními dědici dědici zůstavitele), ale dospívá až okamžikem splnění podmínky nebo doložení času. To znamená, že na následné dědice přechází vlastnické právo k dědictví až v momentě, kdy dojde ke splnění podmínky nebo doložení času.⁸⁰

Volnost zůstavitele ohledně obsahu vedlejších doložek však není bezbřehá. Pokud by vedlejší doložka směřovala jen k zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka ze zjevné zůstavitelovy svévole, nepřihlíží se k ní. Rovněž se nebude přihlížet k vedlejší doložce, která zjevně odporuje veřejnému pořádku nebo je nesrozumitelná (§ 1551 odst. 2 ObčZ). Důvodová zpráva uvádí ilustrativně příklady vedlejších doložek, ke kterých se nebude přihlížet: příkaz, aby se dědic stal členem politické strany; podmínka, že dědic nabude dědictví, pokud ukončí studium; doložení času, podle něhož případně povolanému dědici dědictví bezdůvodně na přiměřeně krátkou dobu. Nebude se přihlížet ani k doložce, kterou by zůstavitel přikázal dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, nebo v něm setrval, anebo ho zrušil (§1552 ObčZ). Obdobně se toto ustanovení použije i na registrované partnerství (§3020 ObčZ). Zůstavitel má však možnost zřídit dědici právo na dobu, než uzavře manželství.

2.3.5.1 *Vykonavatel závěti*

Zůstaviteli je dána možnost povolát závěti vykonavatele závěti. Vykonavatelem závěti může být jakákoliv osoba, ať fyzická nebo právnická (působící v oblasti advokacie). Může jím být např. člen jeho rodiny, kamarád nebo notář. Zůstavitel by však měl povolát za vykonavatele závěti takovou osobu, ke které chová důvěru a věří, že je schopna přispět ke splnění poslední vůle zůstavitele a urovnání případných dědických sporů.

⁷⁹ V ObčZ bohužel chybí ustanovení, které by jasně stanovilo, že se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, tedy tak jak tomu bylo za účinnosti ObčZ 1964. ObčZ pouze stanovuje, že dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Nicméně z ustanovení § 1670 ObčZ a důvodové zprávy se dovozuje, že ObčZ stojí stále na zásadě, že vlastnické právo přechází již smrtí zůstavitele.

⁸⁰Klein, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. Ad Notam. 2013, č. 3, s.5-6

Základní funkcí vykonavatele závěti je dbát o řádné splnění zůstavitelovy poslední vůle. Tuto funkci vykonává s péčí řádného hospodáře. Vykonavateli závěti náleží všechna práva potřebná k splnění jeho úkolů, včetně práva před soudem hájit platnost závěti, namítat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka a dbát o splnění dalších zůstavitelových pokynů, např. dohlížet na splnění podmínek, příkazů, odkazů (§1554 ObčZ). Zůstavitel může také vykonavateli závěti určit, jaké další povinnosti má a zda a jak bude odměňován⁸¹. Vykonavatel závěti se také podle ZŘS účastní řízení o pozůstalosti. Pokud zůstavitel nepovolal správce pozůstalosti, náleží vykonavateli závěti také správa pozůstalosti a to do doby, než soud rozhodne o jiném opatření. Byl-li správce pozůstalosti jmenován, řídí se pokyny vykonavatele závěti. Jejich vzájemná práva a povinnosti se řídí zákonnou úpravou příkazu (§1558 ObčZ).

Zůstavitel může závěti zřídit nadaci nebo nadační fond. Vykonavatel závěti pak musí učinit všechny potřebné kroky ke vzniku nadace nebo nadačního fondu.⁸²

Vykonavatel závěti začne svou funkci zastávat okamžitě, jakmile se dozví, že zemřel zůstavitel (zároveň musí vědět, že ho zůstavitel za vykonavatele povolal) a tuto skutečnost oznámí pozůstalostnímu soudu. Jinak ho o povolání vyrozumí soud v rámci pozůstalostního řízení a vyzve jej k ujmoutí se funkce. Vykonavatel závěti ale může výkon funkce po smrti zůstavitele odmítnout nebo kdykoliv z funkce odstoupit. Odstoupení se stává účinné a funkce vykonavatele závěti zaniká okamžikem, kdy odstoupení dojde pozůstalostnímu soudu. Funkci vykonavatele zaniká také jeho smrtí či právní mocí rozhodnutí, že povolání do funkce bylo neplatné (§1555 ObčZ). V neposlední řadě výkon funkce končí po vykonání všech práv a splnění povinností, které mu zůstavitel v souvislosti s výkonem funkce uložil, nejdříve však v den, kdy bylo řízení o pozůstalosti pravomocně skončeno.⁸³

2.3.5.2 *Správce pozůstalosti*

Zůstavitel může povolát také správce pozůstalosti. Dřívější právní úprava v ObčZ 1964 znala pojem správce dědictví. Dle důvodové zprávy došlo k nahrazení pojmosloví

⁸¹ Nebude-li odměna určena, pak platí, že je výkon funkce bezúplatný.

⁸² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 226

⁸³ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 228

z důvodu, že jde vlastně o správu pozůstalosti, nikoliv dědictví, protože dědictvím je pozůstalost jen ve vztahu k dědicům, kdežto správce spravuje jmění, jež zanechal zůstavitel nejen v zájmu dědiců, ale i jiných osob.⁸⁴

Hlavní funkcí správce pozůstalosti je majetková správa. Zůstavitel může správce povolat ke správě celé pozůstalosti nebo její části. Zůstavitel může také stanovit správci povinnosti nebo určit, zda-li a jak bude odměňován (§1556 odst. 1 ObčZ). Správu pozůstalosti vykonává správce podle ustanovení §1677 až §1689 ObčZ.

Zůstavitel může povolat správce pozůstalosti pouze ve formě veřejné listiny (notářský zápis). To znamená, že na rozdíl od povolání vykonavatele závěti nemůže zůstavitel povolat správce pozůstalosti v jakékoliv formě závěti. Pokud by chtěl zůstavitel povolání správce pozůstalosti zrušit, musel by tak učinit stejným způsobem, kterým se ruší závěť (§1556 odst. 2 ObčZ).

Jestliže správce pozůstalosti ví, že byl povolán jako správce, ujme se správy pozůstalosti okamžitě, jakmile se dozví, že zůstavitel zemřel a oznámí tuto skutečnost pozůstalostnímu soudu. Pokud to zjistí až soud, vyrozumí povolanou osobu jako správce a vyzve jí, aby se funkce ujala. Správce spravuje pozůstalost až do doby, kdy soud potvrdí dědicům nabytí dědictví (§1677 odst. 1 ObčZ).

Za jistých okolností může správce pozůstalosti splnit poslední vůli zůstavitele na místo vykonavatele závěti. Podle § 1632 ObčZ platí, že nebyl-li povolán vykonavatel závěti a dědic nechce věnovat splnění poslední vůle zůstavitele svůj čas a námahu, soud na jeho návrh za tím účelem jmenuje správce pozůstalosti, nebo uloží splnění poslední vůle již povolanému správci pozůstalosti.

I správce pozůstalosti může funkci odmítnout nebo z ní kdykoliv odstoupit. Odstoupení je účinné a funkce zaniká okamžikem, kdy odstoupení dojde pozůstalostnímu soudu. Soud může i bez návrhu odvolat z funkce správce pozůstalosti, pokud porušil závažně své povinnosti.

⁸⁴ Důvodová zpráva

2.3.5.3 Podmínky

Zůstavitel může podle ObčZ nabytí dědictví v závěti podmínit splněním podmínky. Podmínky se dělí na odkládací a rozvazovací.⁸⁵

Pokud je dědic závěti povolán s odkládací podmínkou, nabude dědictví až jejím splněním. Tento dědic se označuje jako následný dědic. Dědicem pozůstalosti od smrti zůstavitele do splnění odkládací podmínky následným dědicem je přední dědic (viz fideikomisární substituce - kapitola 2.3.4), kterého v závěti určil zůstavitel. V případě, že zůstavitel v závěti neurčil, která osoba nabude dědictví do splnění podmínky, platí, že předními dědici jsou zákonní dědicové zůstavitele. Jako příklad odkládací podmínky lze uvést úspěšné dokončení studia na právnické fakultě, namalování obrazu či koupě nemovitosti pro určitou osobu.

Pokud je dědic závěti povolán s rozvazovací podmínkou, jejím splněním přestává být dědicem a dědictví musí vydat následnému dědici. Tento dědic se označuje jako přední dědic a dědictví nabývá od smrti zůstavitele až do okamžiku splnění rozvazovací podmínky. V případě, že zůstavitel v závěti neurčí, kdo je následným dědicem, platí, že následnými dědici jsou zákonní dědicové zůstavitele. Jako příklad rozvazovací podmínky může být, že přední dědic nedokončí úspěšně studium na právnické fakultě do 5 let od smrti zůstavitele. Pokud by tedy dědic ve stanové lhůtě studium nedokončil (a splnil tak rozvazovací podmínku), tak by dědictví musel vydat následnému dědici.

V případě, že podmínka směřuje k jednání dědice nebo odkazovníka, které lze zopakovat, musí být toto jednání znovu vykonáno po smrti zůstavitele, i když se tak stalo za zůstavitelova života. To neplatí, pokud je zřejmá jiná vůle zůstavitele (§1561 ObčZ). Pokud by tedy zůstavitel netrval na opakování jednání vyplývající z podmínky a následný dědic by podmínku splnil ještě za života zůstavitele, tak by se stal smrtí zůstavitele rovnou jeho dědicem (přední dědic by tak dědictví vůbec nenabyl).

Aby následný dědic mohl nabyt dědictví, musí přežít zůstavitele a zároveň být dědicicky způsobilý. Ustanovení § 1563 se věnuje nemožným podmínkám. Pokud zůstavitel udělí dědici právo s nemožnou rozvazovací podmínkou, tak se k ní nepřihlíží a dědicem zůstane nadále přední dědic. V případě, že zůstavitel udělí dědici právo

⁸⁵ Podmínka je odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky nastanou. Podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pominou (§548 odst. 2 ObčZ).

s nemožnou odkládací podmínkou, je toto ustanovení neplatné a dědicem se tak nestane následný dědic, nýbrž jím zůstane nadále přední dědic.⁸⁶

2.3.5.4 Doložení času

Smyslem vedlejší doložky doložení času je umožnit zůstaviteli v závěti navázat nabytí dědictví na čas. Zůstavitel tak může určit, že dědic nabude dědictví jen na určitou dobu, nebo že nabude dědictví později, než je den zůstavitelovy smrti. Rozdíl mezi doložením času a podmínkou je ten, že se doložení času váže na událost, která v budoucnosti nastat musí, zatímco u podmínky není jisté, zda-li bude splněna. Pokud tedy zůstavitel někomu omezí právo doložením času a není jisté, zda-li čas nastane, např. dosažení určitého věku, jedná se o podmínku.

Pokud zůstavitel doložil čas takovým způsobem, že určený čas (počáteční doba) nastat musí, přechází dědictví i na následného dědice, i když následný dědic nepřežil zůstavitele nebo se nedožil určeného času k nabytí dědictví. To je zásadní rozdíl oproti odkládací podmínce, kdy následný dědic musel přežít zůstavitele a být dědiccky způsobilý, aby mohl nabýt dědictví (§1565 ObčZ).

Pokud není pochyb, že doba stanovená v závěti nastat nikdy nemůže, posoudí se toto doložení času jako nemožná podmínka (§1566 ObčZ). To znamená, že ustanovení závěti s takto určenou dobou bude neplatné a následný dědic nenabude dědictví. Pokud však bude mimo pochybnost, že se zůstavitel pouze zmýlil, určí se počáteční doba podle jeho pravděpodobné vůle.

Stejně jako v případě stanovení podmínky je doložení času odkládací nebo rozvazovací a platí pro něj to samé, co jsem uvedl o předním a následném dědici v kapitole o podmínkách. Zůstavitel tedy může povolat následného dědice tak, že mu zůstaví celou pozůstalost s tím, že ji nabude např. po šesti letech od smrti zůstavitele. Dědicem od smrti zůstavitele do určené doby (šest let od smrti zůstavitele) bude přední dědic, kterého zůstavitel v závěti určil. Neurčil-li ho, tak jím budou zákonní dědicové zůstavitele. Zůstavitel ale také může povolat předního dědice tak, že mu zůstaví celou pozůstalost s určením, že dědicem bude pouze na dobu např. pěti let. Po uplynutí této

⁸⁶ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 76

doby přechází dědictví na následného dědice, kterého v závěti určil zůstavitel. Neurčil-li ho, tak jím budou zákonní dědicové zůstavitele.⁸⁷

V případě odkládací podmínky a doložení času je vlastnické právo předního dědice k tomu, co děděním nabyt, omezeno na právo poživatele. (§1567 odst. 1 ObčZ). Povolání dědice s podmínkou nebo určením času se považuje za zřízení svěřenského nástupnictví.

2.3.5.5 Příkaz

K připojení příkazu k závěti se zůstavitel rozhodne, pokud chce dědice (odkazovníka) omezit na jeho zděděném právu. Zůstavitel tak může dědici stanovit povinnost, aby se zděděným majetkem či jeho částí nakládal určitým způsobem, aby něco vykonal, strpěl či opomenul.⁸⁸ Podle ustanovení § 1569 odst. 1 ObčZ se příkaz posuzuje jako rozvazovací podmínka. Pokud tedy dědic příkaz nesplní, zůstavení práva se zmaří. To znamená, že dědic ztratí právo na tu část dědictví, které se příkaz týká. Zůstavitel však může projevit odlišnou vůli a stanovit v závěti jiné účinky pro případ, že dědic příkaz nevykoná.

Zůstavitel může připojit k závěti příkaz, kterým dědici zakáže zcizit nebo zatížit konkrétní věc, kterou děděním nabyt. Za této situace zákaz zcizení nebo zatížení zavazuje obtíženého, jen je-li nařízen na určitou přiměřenou dobu a odůvodněn vážným zájmem hodným právní ochrany. Pokud nejsou splněny podmínky dočasnosti a přiměřenosti doby a vážný zájem hodný právní ochrany, může soud na návrh obtíženého rozhodnout, že se k zakazu nepřihlíží. Pokud byl zákaz zapsán do veřejného seznamu, může obtížený požadovat, aby soud zákaz zrušil. Soud zákaz zruší pouze v případě, že zájem na zrušení zakazu zřejmě převyšuje zájem na jeho zachování. Zůstavitel může dědici v závěti nařídit vydání určité věci z dědictví třetí osobě. Otázka je, zda-li se v tomto případě bude jednat o příkaz. Podle odborné literatury nikoliv - jde totiž o odkaz.⁸⁹

Na situace, kdy není možné splnit příkaz vůbec nebo jen částečně, případně jeho splnění je nemožné z důvodu zaviněného jednání dědice, dopadá ustanovení § 1570

⁸⁷ Důvodová zpráva

⁸⁹ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 78

ObčZ. Jestliže nelze příkaz splnit přesně, musí ho dědic splnit alespoň tak, aby mu bylo vyhověno přibližně. Pokud tedy dědic může splnit příkaz alespoň částečně, musí tak učinit, nechce-li o zděděné právo přijít. V situaci, kdy není možné splnit příkaz vůbec, dědic neztrácí své zůstavené právo (dědictví mu zůstává), ledaže zůstavitel stanovil v závěti jinak. Opačná situace nastane v případě, kdy dědic svým zaviněným jednáním způsobí nemožnost splnění příkazu – dědic pak pozbude tu část dědictví, která byla spojena s příkazem.

Právo vymáhat splnění příkazu mají v první řadě osoby, které z něj mají prospěch. Kromě těchto osob se může jeho splnění domáhat vykonavatel závěti, případně i jiná osoba, kterou k tomu v závěti zůstavitel stanoví.

Příkaz také může směřovat k prospěchu více osob bez bližšího určení (např. příkaz uspořádat charitativní sbírku pro matky samoživitelky, bezdomovce či jinou sociálně slabou skupinu či příkaz postavit domov důchodců). Obtížená osoba pak splní takovýto příkaz vůči právnické osobě, jež je oprávněna chránit zájmy těchto osob. Pokud existuje takových právnických osob více a není zřejmá jiná vůle zůstavitele, tak má osoba obtížená příkazem volbu, vůči které právnické osobě příkaz splní. Volbu musí učinit bez zbytečného odkladu, v opačném případě vybere oprávněnou osobu soud na návrh toho, kdo má na tom právní zájem. Pokud směřuje příkaz k veřejnému prospěchu, může jeho splnění vymáhat kromě právnické osoby chránící zájem veřejného prospěchu i příslušný orgán veřejné moci. (§1572 ObčZ).

O příkaz se jedná pouze v případě, že je v závěti formulován natolik srozumitelně⁹⁰, že ho není možné zaměnit za přání zůstavitele. Pro dědice musí ze závěti vždy jasně vyplývat povinnost, jak má se zděděným majetkem naložit, nebo něco vykovat, opomenout či strpět. Pokud tomu tak není, jedná se pouze o zůstavitelovo přání, které není právně závazné. Osoba obtížená „příkazem“ se pak může sama rozhodnout, jestli jeho přání splní, či ho bude ignorovat, aniž by přišla o nabyté dědictví.⁹¹ Jelikož ObčZ žádnou lhůtu ke splnění příkazu nestanovuje, zůstává na

⁹⁰ např.: „dědic je povinen“, „příkazují“, „nařizují“,

⁹¹ Svoboda, J., Klička, O. Dědictvé právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 81

zůstaviteli, aby lhůtu v závěti stanovil sám. Zůstavitel také může v závěti určit, aby dědic splnil příkaz dříve, než mu bude soudem nabytí dědictví potvrzeno.⁹²

Občanský zákoník dává možnost zůstaviteli nařídit také příkaz s pohrůzkou ztráty nějaké výhody (ztráta zděděného práva), jestliže dědic bude závěti odporovat. Pokud by se však jednalo o odpor proti pravosti závěti nebo proti výkladu jejího smyslu, nemá takovýto příkaz právní účinky (§1574 ObčZ).

2.4 Forma závěti

Jelikož je závěť velmi specifickým právním jednáním, které vyvolává právní účinky až smrtí zůstavitele a významně ovlivňuje majetkové poměry dědiců, je účelné, aby se na ni vztahovaly vyšší formální požadavky. Pokud by závěť nesplňovala veškeré formální náležitosti, např. by nějaká náležitost chyběla nebo by byla uvedena nesprávně, mělo by to za následek absolutní neplatnost závěti. Je proto velmi důležité věnovat pořízení závěti náležitou pozornost. Obecným požadavkem kladeným na právní jednání, kterým se pořizuje závěť, je požadavek písemné formy (§ 1532 ObčZ). Výjimku z tohoto pravidla představují závěti, které byly pořízeny z úlevami (privilegované závěti). Občanský zákoník umožňuje pořídit závěť buď formou soukromé listiny nebo formou veřejné listiny. Soukromou listinou lze pořídit závěť holografní, nebo allografní. Ve výjimečných případech za podmínek uvedených v § 1542 ObčZ lze závěť pořídit i ústní formou.

2.4.1 Závěť pořízená formou veřejné listiny

Každá osoba, která má pořizovací způsobilost, může pořídit závěť formou veřejné listiny. Veřejná listina je podle § 567 ObčZ definována jako listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích své pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon. To však neplatí, pokud trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla. Ustanovení § 3026 odst. 2 ObčZ dále stanovuje, že se veřejnou listinou rozumí notářský zápis, vyžaduje-li právní jednání formu veřejné listiny. Závěť tak bude pořizována ve většině případů formou notářského zápisu. ObčZ nicméně připouští, že se za závěť pořízenou ve formě veřejné listiny také považuje privilegovaná závěť pořízená podle § 1543 až 1545 ObčZ při splnění podmínek uvedených v § 1547 odst. 1 ObčZ.

⁹² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 261

Pořízení závěti formou notářského zápisu považují za mnohem výhodnější a bezpečnější než v případě pořízení závěti ve formě soukromé listiny. Za prvé je nutné uvést, že notář jako kvalifikovaný právník představuje jistou garanci, že závěť bude sepsána tak, jak zákon vyžaduje, že bude mít všechny podstatné obsahové náležitosti, bude prostá vadných formulací či jiných nedostatků, které by vyvolávaly její celou či částečnou neplatnost. Mimoto je závěť uložena ve sbírce notářský zápisů u notáře, který závěť sepsal a dále je evidována v Centrální evidenci závětí (Evidence právních jednání pro případ smrti), kterou vede Notářská komora ČR. Tímto tak odpadá riziko, které se vyskytuje u závětí pořizovaných formou soukromé listiny, že se závěť po smrti zůstavitele nepodaří dohledat, že se zničí nebo se vůbec nepřijde na to, že ji zůstavitel pořídil. Další nepopíratelnou výhodou hovořící ve prospěch závěti ve formě notářského zápisu je její důkazní síla. U notářského zápisu jakožto veřejné listiny platí presumpce pravosti a správnosti. Skutečnosti nebo právní jednání zachycené ve veřejné listině platí do té doby, než se prokáže opak. Ustanovení § 568 ObčZ říká, že je-li nějaká skutečnost potvrzena ve veřejné listině, zakládá to vůči každému plný důkaz o původu listiny od orgánu nebo osoby, které ji zřídily, o době pořízení listiny, jakož i o skutečnosti, o níž původce veřejné listiny potvrdil, že se za jeho přítomnosti udála nebo byla provedena, dokud není prokázán opak. Zachycuje-li veřejná listina projev vůle osoby při právním jednání a je-li jednajícím podepsána, zakládá to vůči každému plný důkaz o takovém projevu vůle. To platí i v případě, že byl podpis jednajícího nahrazen způsobem, který stanoví zákon.

Z výše uvedeného ustanovení vyplývá, že pokud by někdo chtěl veřejnou listinu popřít, musel byl prokázat, že listina není pravá a správná. Důkazní břemeno tak nese ten, kdo závěť ve formě veřejné listiny popírá a nikoliv ten, který tuto závěť předkládá či se jí dovolává. To je zásadní rozdíl oproti závěti sepsané formou soukromé listiny, protože osoba dovolávající se soukromé listiny musí prokázat její pravost a správnost.⁹³

Notář má navíc zákonnou povinnost přesvědčit se při sepisování závěti notářským zápisem, že se projev vůle pořizovatele děje s rozvahou vážně a bez donucení. Pokud by tomu tak nebylo, měl by notář odmítnout provedení notářského zápisu. Navíc podle § 53 odst. 1 písm. a) zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád, notář odmítne sepsání závěti

⁹³ k pravosti a správnosti viz Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 10. 2000 sp. zn. 22 Cdo 617/99

ve formě notářského zápisu, pokud tato odporuje zákonu či jiným obecně závazným předpisům. V opačném případě by se závěť stala neplatnou, případně zdánlivou (k zdánlivému právnímu jednání se nepřihlíží). Vlastní sepsání notářského zápisu a náležitosti s tím spojené se řídí příslušnými ustanoveními notářského řádu. Za předpokladu, že by závěť ve formě notářského zápisu pořizovala nevidomá osoba nebo osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, použije se kromě notářského řádu i ustanovení § 1535 ObčZ obdobně (§ 1537 věta druhá ObčZ).

Jak jsem již uvedl výše, tak každá osoba mající pořizovací způsobilost může pořídit závěť ve formě notářského zápisu. Existují však případy, kdy zůstavitel nemá jinou možnost, než pořídit závěť formou notářského zápisu. Jedná se o případy, kdy o majetku pořizuje osoba, která dosáhla 15 let, ale ještě nenabyla plné svéprávnosti; osoba, která se nachází v péči zařízení (nebo jinak přijímá jeho služby), kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, pokud povolává za dědice (odkazovníka) osobu, která je správcem tohoto zařízení nebo zaměstnancem či v něm jinak působí⁹⁴; osoba, která zakládá závěť nadaci či ústav; osoba, která byla ve svéprávnosti omezena, pokud pořizuje v rámci svého omezení a dále osoba, která nemůže číst nebo psát a zároveň se není schopná na listinu podepsat, ani nahradit svůj podpis na listině vlastním znamením učiněným rukou nebo jinak.⁹⁵

2.4.2 Závěť pořízená ve formě soukromé listiny

Občanský zákoník ve shodě s dřívější právní úpravou (ObčZ 1964) umožňuje zůstaviteli pořídit soukromou listinou závěť holografickou nebo alografickou. V případě holografické závěti psané vlastní rukou zůstavitele se nevyžadují svědkové. U alografické závěti psané jinak než vlastní rukou zůstavitele se vyžaduje k platnosti závěti přítomnost svědků. Zákon také upravuje ve speciálních ustanoveních požadavky na pořízení osob nevidomých a osob se smyslovým postižením, které nemohou číst nebo psát.

⁹⁴ Pokud by nepořídil veřejnou listinou, bylo by povolání takovéto osoby neplatné, ledaže zůstavitel mohl po ukončení péče takového zařízení, nebo po uplynutí doby, kdy jinak přijímal jeho služby, bez obtíží pořídit formou veřejné listiny (§ 1493 odst. 2 ObčZ).

⁹⁵ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 192

2.4.2.1 Holografická závěť

Nejjednodušší a v praxi nejčastěji používanou formou závěti je závěť holografická. Jedná se o závěť, která musí být celá sepsána vlastní rukou zůstavitele a také jím musí být vlastnoručně podepsána. Holografická závěť je vhodná pro ty, kteří chtějí pořizovat písemně a beze svědků. Nedodržení kterékoliv z výše uvedených náležitostí formy způsobuje absolutní neplatnost závěti. Z logiky věci může tuto formu závěti zvolit pouze ten, který umí psát a zároveň se nesmí jednat o osobu nevidomou (taková osoba může pořídit speciální allografní závěti) či osobu omezenou v pořizovací způsobilosti (§ 1525 – 1528 ObčZ).

První podmínkou k platnosti holografní závěti je, že celý text závěti musí být sepsán vlastní rukou. To znamená, že není možné sepsat závěť za pomoci elektronických prostředků (např. počítač), na stroji či za asistence třetí osoby. Taktéž je vyloučeno, aby zůstavitel sepsal závěť částečně vlastní rukou a ve zbytku ji sepsala třetí osoba. Zůstavitel při sepisování vlastnoruční závěti může zvolit písmo tiskací nebo psací. Důležité je, aby byl text závěti čitelný třetími osobami. Pokud by totiž nebyl, hrozilo by, že se závěť stane neplatnou, resp. se bude jednat o zdánlivé právní jednání z důvodů nesrozumitelnosti.⁹⁶ Vlastnoruční závěť nemusí zůstavitel sepisovat pouze svou rukou. Nemá-li zůstavitel jinou možnost, může ji sepsat i ústy nebo nohou.⁹⁷ Závěť je vlastnoručně sepsána i v případě, že byla sepsána nedominantní rukou (zůstavitel je levák, ale závěť sepisuje pravou rukou) zůstavitele.⁹⁸ Škrty a změny, které by ve vlastnoruční závěti provedla svou rukou osoba od zůstavitele odlišná nezpůsobují její neplatnost.⁹⁹ Pro platnost závěti není rozhodující, na kterém médiu je závěť sepsána. Může být napsána na obyčejném papíře, textilií, ubrousku či na jiném závěť zachytitelném nosiči. Není ani nutné, aby vlastnoruční závěť byla jako závěť označena. Právní jednání, čímž závěť je, se totiž posuzuje podle svého obsahu (§ 555 ObčZ).

Druhou podmínku, která musí být splněna, aby se jednalo o holografní a platnou závěť, představuje požadavek vlastnoručního podpisu. Podpisem se rozumí ruční

⁹⁶ V případech, kdy je závěť nečitelná, se povolává soudní znalec, který by měl nesrozumitelnou závěť umět „rozluštit“; nicméně ne vždy se mu to podaří a pak nezbyvá nic jiného, než považovat závěť za neplatnou

⁹⁷ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 179

⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001

⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 5. května 1927, Rv I 1736/26

vypsání jména a příjmení osoby, která podpis činí.¹⁰⁰ Nicméně pro platnost závěti není nutné uvádět celé jméno a příjmení. V souladu s judikaturou je možné, aby zůstavitel podepsal závěť pouze svým příjmením, pokud o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.¹⁰¹ Při uplatnění zásady co největšího respektování vůle zůstavitele se domnívám, že je možné za podpis zůstavitele považovat podle § 77 odst. 2 ObčZ i podpis jiným jménem, který zůstavitel v právním styku užívá a toto jiné jméno je všeobecně známé. Stejně tak by měla být platná závěť, pokud se zůstavitel podepíše pseudonymem, pokud je zřejmé, že se jedná o jeho podpis.¹⁰² Dovedu si představit i situaci, že se zůstavitel podepíše jako *Váš otec* nebo *Vaše maminka* a takto podepsaná závěť bude platná. Z takového podpisu je totiž zřejmé či snadno zjistitelné, o jakého zůstavitele se jedná. To představuje výrazný posun oproti stavu za účinnosti ObčZ 1964, který považoval závěť za neplatnou, pokud podpis neobsahoval označení zůstavitele ani jménem ani příjmením.¹⁰³ Zůstavitel i přes značnou autonomii nemůže nahradit vlastnoruční podpis mechanickými prostředky – např. razítkem. Z logiky věci plyne, že podpis bude většinou na konci textu závěti. Není však nutné, aby byl umístěn za veškerým textem, pokud jde jen o jeho podpis.¹⁰⁴

2.4.2.2 *Alografická závěť*

Druhou formu závěti, o které může zůstavitel pořídit soukromou listinou, představuje alografická závěť. Jedná se o závěť za účasti svědků, kterou zůstavitel nenapsal vlastní rukou a zároveň se nejedná o závěť ve formě notářského zápisu. ObčZ rozlišuje mezi allografní závětí osob bez smyslových postižení (prostá) a allografní závětí osob se smyslovým postižením (speciální). Allografní závěť budou nejčastěji volit ty osoby, které mají problémy s psaním vlastní rukou. Tyto osoby tak budou sepisovat závěť např. na počítači nebo psacím stroji nebo jim závěť sepiše na jejich žádost jiná osoba.

U **prosté alografické závěti**, tj. závěti, kterou pořizovatel nenapsal vlastnoručně, ObčZ ve svém ustanovení § 1534 vyžaduje, aby zůstavitel vlastní rukou závěť podepsal

¹⁰⁰ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 62

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 27. 1. 1983, 4 Cz 82/82

¹⁰² Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 179

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008

¹⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 3. února 1933, R I 1142/32

a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně prohlásil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Základním předpokladem pro pořízení této závěti je, že pořizovatel musí být schopen číst a vlastnoručně závěť podepsat. O náležitostech podpisu platí to samé, co jsem uvedl v kapitole o holografické závěti s tím, že pořizovatel nemusí podepsat závěť za přítomnosti svědků. Zůstavitel však musí před svědky výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Akt výslovného prohlášení musí být učiněn před oběma svědky zároveň. Není tak možné, aby v jeden okamžik učinil prohlášení před jedním a další okamžik před druhým. Pokud by k tomu došlo, závěť by se stala absolutně neplatnou. Svědkové závěti se také podepisují na listinu, která obsahuje závěť. K svým podpisům zpravidla připojí svědeckou doložku.¹⁰⁵ Pořizovatel může závěť sepsat sám na počítači nebo psacím stroji či ji nechat sepsat vlastní rukou jinou osobu. Mezi tyto jiné osoby může také patřit dědic, odkazovník, osoba dědici/odkazovníku blízká nebo jeho zaměstnanec anebo vykonavatel závěti.¹⁰⁶

Osoby **nevidomé** mohou pořídit formou speciální alografické závěti tak, že svoji vůli projeví před třemi současně přítomnými svědky v listině, kterou musí přečíst nahlas svědek, který závěť nepsal. Zůstavitel poté před všemi třemi svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli (§ 1535 odst. 1 ObčZ). Potvrzení musí být výslovné. Není možné akceptovat konkludentní právní jednání. Projev vůle – závěť – sepíše jeden ze svědků, který plní funkci pisatele. Závěť přečte svědek – předčítatel – který závěť nese-psal. Z jazykového výkladu tohoto ustanovení vyplývá, že již není možné, aby byla pisatelem anebo předčítatelem jiná osoba než svědek.¹⁰⁷ Kromě náležitostí uvedených v § 1535 odst. 1 ObčZ musí závěť splňovat i náležitosti uvedené v § 1536 ObčZ, i když to z citovaného ustanovení *expressis verbis* nevyplývá.¹⁰⁸ Z tohoto důvodu musí být v závěti uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo závěť napsal, kdo ji přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pořizovatel závěti musí listinu podepsat, pokud je schopen psát. Nemůže-li psát, tak se použije obdobně ustanovení § 563 ObčZ, které dává zůstaviteli dvě možnosti. Pořizovatel může

¹⁰⁵ Svědeckou doložkou se má na mysli uvedení údajů, podle kterých lze svědka dohledat.

¹⁰⁶ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 182

¹⁰⁷ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 188

¹⁰⁸ Důvodová zpráva uvádí, že se u speciální alografní závěti osob nevidomých vychází z úpravy obsažené v ObčZ 1964. Původní úprava vyžadovala náležitosti, které jsou nyní obsažené v § 1536 ObčZ (476d odst. 5 ObčZ 1964) a z toho lze vyvodit, že i nadále budou tyto náležitosti vyžadovány.

na místo podpisu před alespoň dvěma svědky učinit na listině rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připiše jméno jednajícího. Vlastní znamení může být např. nakreslení čtyř koleček, otisk malíčku na noze či obtisk úst. V případě, že zůstavitel není schopen učinit vlastní znamení, tak mu nezbyvá nic jiného než poříditi pouze ve formě veřejné listiny. Závěť také musí podepsat oba svědci (více viz kapitola 2.4.4 Svědkové závěti).

Osoby se **smyslovým postižením**, které nemohou číst nebo psát musí projevit (pokud nechtějí pořizovat ve formě veřejné listiny) svou poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky. Listina, ve které je poslední vůle zůstavitele obsažena, musí být zůstavitelovi tlumočena zvláštním způsobem dorozumívání, který si zůstavitel zvolí, svědkem, který závěť nepsal. Všichni svědci přítom musí ovládat způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen. Zůstavitel poté zvoleným způsobem dorozumívání před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli (§ 1535 odst. 2 ObčZ). Výše uvedené ustanovení dopadá na širokou kategorii osob, do níž spadají osoby němé, hluché, hluchoněmé či hluchoslepé. Dopadá však také na osoby nevidomé, ale pouze na ty, které neumí psát.¹⁰⁹ Jako příklad zvláštního způsobu dorozumívání, který si může zůstavitel zvolit, lze uvést znakovou řeč. Tlumočnickem musí být svědek, který závěť nepsal. Pisatelem závěti musí být taktéž svědek. Není tak možné, aby byla tlumočnickem či pisatelem jiná osoba, než osoba svědka (důvody viz u závěti osob nevidomých). V souladu s § 1536 ObčZ musí být v závěti uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo závěť napsal, kdo ji přečetl nebo tlumočil a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pokud byl obsah závěti tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, uvede se to v listině včetně údaje, jaký způsob dorozumívání zůstavitel zvolil. Pořizovatel závěti musí listinu podepsat, pokud je toho schopen. Nemůže-li psát, tak se použije obdobně ustanovení § 563 ObčZ, které dává zůstaviteli dvě možnosti. Pořizovatel může na místo podpisu před alespoň dvěma svědky učinit na listině rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připiše jméno jednajícího. Vlastní znamení může být např. nakreslení čtyř koleček, otisk malíčku na noze či obtisk úst. V případě, že zůstavitel není schopen učinit vlastní znamení, tak mu nezbyvá nic jiného, než poříditi pouze ve formě veřejné listiny. Závěť také musí podepsat všichni tři svědci.

¹⁰⁹ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 66

Oproti předchozí právní úpravě v ObčZ 1964 již není v nynějším občanském zákoníku upravena závěť, kterou by mohly sepsat negramotné osoby, tedy osoby, které netrpí žádným smyslovým postižením, ale nemohou pouze číst a psát. Protože tyto osoby nemohou platně pořídit ani ve formě holografické ani alografické závěti, nezbyvá jim nic jiného, než pořídit ve formě veřejné listiny (§ 563 a § 1537 ObčZ).

2.4.3 Privilegované formy závěti

Do dědického práva se opět po více než šedesáti letech¹¹⁰ navrací úprava privilegovaných závětí. Občanský zákoník vychází z předpokladu, že závěť pořizuje zůstavitel po zralé úvaze, v klidu a s rozvahou. Může však dojít k výjimečným situacím, kdy není možné dodržet všechny nezbytné formálnosti a obřadnosti, které zákon pro závěť za běžných okolností požaduje (viz kapitoly o závěti ve formě veřejné listiny a soukromé listiny). Je však na místě, aby i v těchto mimořádných situacích předvídaných zákonem mohl člověk platně učinit závěť. K tomuto účelu zavádí občanský zákoník úlevy při pořizování v závěti. Úprava privilegovaných závětí je obsažena v § 1542 – 1549 ObčZ.

V případě, že je člověk pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, může pořídit závěť **ústně** před třemi současně přítomnými svědky. Jedná se tak o výjimku z obecného pravidla, které říká, že závěť vyžaduje písemnou formu (§ 1532 ObčZ). Bude se jednat o případy, kdy je zůstavitel v patrném a bezprostředním ohrožení života, např.: po závažném úrazu, infarktu, těžké autonehodě, při povodni nebo požáru.¹¹¹ Totéž právo má i zůstavitel, který se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a není možné po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě. Jako příklad mimořádné události, která ochromuje běžný společenský styk zůstavitele, lze uvést epidemie, přírodní katastrofy, válečné události, nakažlivé nemoci, dopravní kolony, aj.¹¹² „*Při ústním posledním pořízení musí pořizovatelova vůle před svědky pořizovatelem býti projevena; nestačí projev souhlasu s posledním pořízením, již dříve napsaným, třeba bylo před zůstavitelem a svědky přečteno.*“¹¹³ Občanský zákoník počítá se situací, kdy svědci

¹¹⁰ Úprava privilegovaných testamentů byla zrušena občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb.

¹¹¹ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 202

¹¹² Důvodová zpráva

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. března 1924, Rv I 8/24

nepořídí záznam o zůstavitelově poslední vůli. V takovém případě bude důvodem¹¹⁴ dědické poslušnosti soudní protokol o výslechu svědků učiněný v rámci pozůstalostního řízení. Pokud zůstavitel výše popsané výjimečné události přežije, pozbývá závěť platnosti uplynutím dvou týdnů ode dne jejího pořízení. Tato doba však nezačne běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny (např. zůstavitel se nachází v umělém spánku).

Zůstavitel má také možnost pořídit závěti před **starostou** obce, je-li důvodná obava, že by zemřel dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny. V tomto případě může poslední vůli zůstavitele zaznamenat za přítomnosti dvou svědků starosta obce, na jejímž území se zůstavitel nalézá. Za identických podmínek může zaznamenat zůstavitelovu poslední vůli i osoba, která je podle jiného právního předpisu oprávněna vykonávat pravomoc starosty.¹¹⁵ Důvodová zpráva uvádí, že tento typ privilegované závěti bude nejčastěji užíván v malých obcích či horských oblastech za výjimečných situacích (důvodná obava o život pořizovatele), kdy nebude možné včas zajistit přítomnost notáře. Zůstavitel však nemá právní nárok na to, aby starosta obce jeho poslední vůli zaznamenal. Starosta obce, případně osoba oprávněná vykonávat pravomoc starosty může, ale nemusí, jeho poslední vůli zaznamenat. Bude to nakonec i on, kdo bude posuzovat, zda-li existuje důvodná obava o život zůstavitele. Pokud starosta dospěje k závěru, že tu taková důvodná obava není, může závěť odmítnout sepsat.¹¹⁶ Neodmítne-li starosta závěť sepsat, tak zůstavitelovu vůli zaznamená za přítomnosti dvou svědků. Podle § 1547 odst. 1 ObčZ se vyžaduje, aby záznam podepsal starosta s oběma svědky a aby starosta zůstaviteli za přítomnosti¹¹⁷ obou svědků záznam přečetl a ten následně před nimi potvrdil,¹¹⁸ že jde o projev jeho poslední vůle. Takto

¹¹⁴ Zákonomárci nešťastně zvolil terminologii, protože jazykovým výkladem lze vyvodit, že se dědické důvody rozšiřují o záznam o zůstavitelově poslední vůli, případně o soudní protokol o výslechu svědků. Dědickým důvodem by tak měla být pouze ústní závěť, která se bude prokazovat buď záznamem o zůstavitelově poslední vůli, není-li ho, tak soudním protokolem o výslechu svědků. Viz Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 202

¹¹⁵ např. místostarosta v době zastupování starosty, primátor

¹¹⁶ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 203

¹¹⁷ Zákon u této privilegované formy závěti nevyžaduje současnou přítomnost obou svědků. Je tedy možné, aby k přečtení záznamu a potvrzení zůstavitele, že jde o projev jeho poslední vůle došlo u každého svědka zvlášť. To platí i pro ostatní privilegované závěti s výjimkou ústní závěti dle § 1542 ObčZ.

¹¹⁸ Otázka je, zda-li se vyžaduje k potvrzení podpis pořizovatele nebo jen ústní souhlas.

pořízená závěť se považuje za veřejnou listinu, což jí dává v případě dědického sporu silnou důkazní sílu. Závěť by měl podepsat i zůstavitel, což lze dovodit z § 1548 odst. 2 ObčZ. Pokud by došlo při sepisování závěti starostou, případně osobou vykonávající jeho pravomoc k porušení předepsaných formalit, zejména chyběly by na listině podpisy přítomných svědků, ač se vyžadují, je závěť platná pouze za předpokladu, že je přesto jisté, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli. Nedodržení formalit má za následek pouze to, že se listina nepovažuje za veřejnou listinu.

V této souvislosti se domnívám, že pokud by zůstavitel nebo svědek nepodepsal listinu proto, že nemohl psát nebo pro jinou závažnou překážku a v listině by nebylo výslovně uvedeno, proč ji nepodepsal, tak by závěť mohla být platná v situaci, kdy by bylo jisté, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli.¹¹⁹ Pokud by se však nahlíželo na § 1548 odst. 2 ObčZ jako na speciální ustanovení k ustanovení § 1547 odst. 2 ObčZ, tak bych musel konstatovat, že závěť by byla neplatná, pokud by v listině nebylo výslovně uvedeno, proč svědek nebo zůstavitel závět nepodepsal.

Obec, jejíž starosta závěť sepsal, zařídí bez zbytečného odkladu její úschovu u notáře. Pokud je zůstavitel naživu, tak závěť pozbývá platnosti uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Tato doba však nezačne běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

Dalším typem privilegované závěti je závěť pořízená před **velitelem námořního plavidla** nebo **letadla**. Aby zůstavitel mohl platně pořídit touto privilegovanou závětí, vyžaduje § 1544 odst. 1 ObčZ splnění těchto podmínek: a) zůstavitel musí mít pro toto pořízení vážný důvod (např. podezření na mrtvici), b) zůstavitel se musí nacházet na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky či letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice, c) poslední vůli zůstavitele musí zaznamenat velitel námořního plavidla nebo letadla, případně jejich zástupce d) přítomnost dvou svědků, e) záznamu nebrání péče o bezpečnost plavby nebo letu.

Stejně jako v případě privilegované závěti sepisované starostou nemá velitel námořního plavidla nebo letadla povinnost zaznamenat zůstavitelovu poslední vůli. Bude na veliteli, aby posoudil, zda-li existuje na straně zůstavitele vážný důvod.

¹¹⁹ To by platilo i pro ostatní závěti pořizované s úlevami.

Nicméně platnost závěti nelze popřít tím, že zůstavitel neměl k pořízení závěti vážný důvod. (např. velitel sepíše závěť z důvodu podezření na mrtvici, které se nakonec ukáže jako mylné). Neodmítne-li velitel, případně jeho zástupce závěť sepsat, tak zůstavitelovu vůli zaznamená za účasti dvou svědků. I tento typ závěti vyžaduje splnění formálních náležitostí podle § 1547 odst. 1 ObčZ. Záznam o závěti musí podepsat oba svědci a osoba, která ho pořídila (velitel námořního plavidla nebo letadla či jejich zástupce). Osoba, která záznam pořídila, ho musí zůstaviteli za přítomnosti obou svědků přečíst a zůstavitel musí před nimi potvrdit, že jde o projev jeho poslední vůle. Při dodržení výše uvedených podmínek se závěť považuje za veřejnou listinu. Závěť by měl podepsat i zůstavitel, což lze dovodit z § 1548 odst. 2 ObčZ. Pokud by došlo při sepisování závěti velitelem námořního plavidla nebo letadla, případně jeho zástupcem k porušení předepsaných formalit, zejména chyběly by na listině podpisy přítomných svědků, ač se vyžadují, je závěť platná pouze za předpokladu, že je nepochybné, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli. Nedodržení formalit má za následek pouze to, že se listina nepovažuje za veřejnou listinu.

Byla-li závěť pořízena na palubě námořního plavidla, je povinností velitele zaznamenat pořízení závěti do lodního deníku a závěť bez zbytečného odkladu předat zastupitelskému úřadu (např. velvyslanectví, konzulární jednatelství) České republiky, který je nejbližší přístavu, do něhož námořní plavidlo připlulo, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je námořní plavidlo zapsáno v námořním rejstříku (§ 1544 odst. 2, písm.a) ObčZ). Námořní rejstřík vede v České republice Námořní úřad, jehož funkci vykonává Ministerstvo dopravy, resp. jeho oddělení 232.¹²⁰ Pokud byla závěť pořízena na palubě letadla, je povinností velitele zaznamenat tuto skutečnost do palubního deníku a závěť předat bez zbytečného odkladu zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší místu, kde letadlo v zahraničí přistálo, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je letadlo zapsáno v leteckém rejstříku. Letecký rejstřík České republiky vede Úřad pro civilní letectví.¹²¹

¹²⁰ Úkoly a činnosti Námořního úřadu ČR. Mdcz.cz [online]. 2006. [cit. 2016-08-09]. Dostupné z: http://www.mdcz.cz/cs/Vodni_doprava/Namorni_urad/Ukoly_a_cinnosti_namorniho_uradu_CR/Ukoly_a_cinnosti.htm

¹²¹ podle zákona č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Úřad, kterému byla závěť velitelem předána, zajistí její úschovu u notáře bez zbytečného odkladu. Je-li zůstavitel naživu, tak závěť pozbývá platnosti uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Tato doba však nezačne běžet ani neběží jako u ostatních privilegovaných závětí, dokud zůstavitel není schopen pořídit závěť ve formě veřejné listiny podle českého práva.

Posledním typem privilegované závěti je **vojenský testament**,¹²² který umožňuje při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích, aby velitel vojenské jednotky České republiky, nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší, za přítomnosti dvou svědků, zaznamenal poslední vůli vojáka nebo jiné osoby náležející k ozbrojeným silám. Pořizovatelem vojenské závěti tak může být pouze voják nebo jiná osoba náležející k ozbrojeným silám, která se účastní ozbrojeného konfliktu nebo vojenské operace. Platnost závěti nelze popřít, pokud byla pořízena v souladu s výše uvedenými podmínkami (§ 1545 odst. 1 věta druhá ObčZ).

I u tohoto typu privilegované závěti musí záznam o poslední vůli zůstavitele podepsat oba svědci a osoba, která ho pořídila. Osoba, která záznam pořídila, ho musí zůstaviteli za přítomnosti obou svědků přečíst a zůstavitel musí před nimi potvrdit, že jde o projev jeho poslední vůle. Při dodržení výše uvedených formalit se závěť považuje za veřejnou listinu. Závěť musí podepsat také zůstavitel. Pokud by došlo při sepisování závěti velitelem vojenské jednotky ČR nebo jiným vojákem alespoň v hodnosti důstojníka k porušení předepsaných formalit, zejména chyběly by na listině podpisy přítomných svědků, ač se vyžadují, je závěť platná, pokud je jisté, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli. Nedodržení formalit má za následek, že se listina nepovažuje za veřejnou listinu.

Velitel vojenské jednotky České republiky, případně jiný voják alespoň v hodnosti důstojníka, který závěť sepsal, musí podle § 1545 odst. 2 ObčZ odevzdat závěť bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bez zbytečného odkladu předá Ministerstvu obrany České republiky. Následně Ministerstvo obrany bez zbytečného odkladu zařídí její úschovu u notáře. Platnost závěti končí stejně jako u předešlých závětí pořizovaných s úlevami uplynutím tří měsíců ode dne jejího pořízení,

¹²² Důvodová zpráva uvádí, že smyslem zavedení vojenské závěti do ObčZ je skutečnost, že se mnoho českých vojáků účastní v posledních letech zahraničních vojenských misí.

pokud je zůstavitel v té době naživu. Tato doba však nezačne běžet ani neběží jako u ostatních privilegovaných závětí, dokud zůstavitel není schopen pořídit závěť ve formě veřejné listiny podle českého práva.

2.4.4 Svědkové závěti

Jak z výše analyzovaných jednotlivých forem závětí vyplývá, ObčZ v případě prosté allografní závěti vyžaduje současnou přítomnost dvou svědků, třech svědků v případě pořizování závěti osobou nevidomou nebo se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát (speciální allografní závěť). Mimoto jsou tři současně přítomní svědci vyžadováni i v případě pořízení závěti ve formě veřejné listiny, pokud je pořizovatelem osoba nevidomá či osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát (§ 1537 ObčZ). V případě privilegovaných forem závěti občanský zákoník vyžaduje tři současně přítomné svědky u ústní závěti podle § 1542 a dva přítomné svědky u ostatních závětí pořizovaných s úlevami. Občanský zákoník stanovuje nároky na svědky závěti v § 1539 až 1541. Svědkem závěti může být pouze svéprávná osoba, která zná jazyk nebo způsob dorozumívání, ve kterém se projev vůle činí. Nezpůsobilým svědkem bude dědic anebo odkazovník v rozsahu, v jakém se jim něco v závěti zůstavuje. Stejně nezpůsobilým svědkem je i osoba dědici či odkazovníku blízká nebo zaměstnanec dědice či odkazovníka. Pokud by chtěl pořizovatel něco svědku závěti zůstavit, tak by ustanovení závěti ve prospěch svědka musel napsat vlastní rukou, nebo jej nechat potvrdit třemi svědky. Pokud by zůstavitel nedodržel podmínky uvedené v předešlé větě, bylo by ustanovení závěti ve prospěch svědka neplatné. Stejně zákonné limity svědecké způsobilosti platí v souladu s § 1541 ObčZ i pro toho, koho zůstavitel povolal za vykonavatele závěti nebo kdo při pořizování závěti působí jako pisatel, předčítatel, tlumočník nebo úřední osoba.

Svědkem závěti může být jen taková osoba, která je funkcí svědka pořizovatelem závěti pověřena a současně je s tímto pověřením srozuměna. Svědkem závěti tak nemůže být člověk, který byl pořízení závěti přítomen jen náhodně.¹²³ Svědek v případě prosté allografní závěti nemusí znát ani obsah závěti, ani být přítomen při jejím sepsání či při jejím podpisu zůstavitelem. Svědci v zákonem požadovaném počtu však musí být současně přítomni prohlášení zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli a

¹²³ Usnesení Nejvyššího soudu z 28. 4. 1997, 2 Cdon 988/96

jeho prohlášení se musí účastnit takovým způsobem, že budou schopni potvrdit, že zůstavitel a pořizovatel jsou jedna a tatáž osoba. To znamená, že svědci musejí pořizovatele závěti znát, jinak by v případě soudního sporu nebyli schopni potvrdit, že pořizovatel a zůstavitel je jedna a ta samá osoba. Smyslem funkce svědků u pořizování allografní závěti je, že svědci v případě sporu o platnost závěti dosvědčují, že závěť byla pořizena zůstavitelem a že listina, kterou zůstavitel podepsal, obsahuje jeho poslední vůli. Svědek se také musí kromě zůstavitele na listinu, jež obsahuje závěť, podepsat. K svému podpisu zpravidla připojí tzv. svědeckou doložku, která poukazuje na jeho vlastnost jako svědka a údaje, podle kterých ho lze zjistit.¹²⁴ Jako nešťastné zde vidím zvolení dispozitivní úpravy pro svědeckou doložku. Pokud se svědek rozhodne, že svědeckou doložku nepřipojí, tak v případě soudního sporu o platnost závěti může nastat problém s jeho nalezením, a tím tak může dojít k zmaření účelu funkce svědků u allografní závěti.

Některé obecné požadavky na způsobilost svědka nedopadají na svědky při pořizování závěti s úlevami. Svědky privilegované závěti mohou totiž být i osoby, které dosáhly patnáctého roku věku či osoby omezené ve svéprávnosti za předpokladu, že jsou způsobilé věrohodně popsat skutečnosti významné pro platnost závěti (§ 1548 odst. 1 ObčZ). Mezi tyto skutečnosti patří zejména schopnost ztotožnit zůstavitele s pořizovatelem závěti, v případě soudního sporu dosvědčit, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli, popsat způsob, kterým zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli nebo schopnost reprodukovat obsah závěti.

Občanský zákoník v § 1550 zavádí explicitně oproti právní úpravě v ObčZ 1964 povinnost mlčenlivosti o obsahu poslední zůstavitelovy vůle pro osoby, které působily při pořizování závěti jako pisatel, svědek, předčítatel, tlumočník, schovatel nebo úřední osoba, ledaže je zřejmá jiná vůle zůstavitele. Povinnost mlčenlivosti také dopadá na další právní jednání, pro které ObčZ vyžaduje náležitosti jako pro závět, např. dovětek, listina o vydědění nebo listina o odvolání závěti, dovětku či vydědění. Poruší-li jedna z výše uvedených osob svou povinnost mlčenlivosti, odčiní zůstavitelovi újmu, kterou mu tím způsobila.

¹²⁴ Údaje, podle kterých bude možné svědka vyhledat, budou nejčastěji jméno, příjmení, datum narození, případně rodné číslo a adresa bydliště.

2.5 Negativní závěť

Novinkou v právní úpravě dědického práva je zavedení institutu negativní závěti. Podle § 1649 odst. 2 ObčZ je možné, aby zůstavitel prohlásil způsobem, jímž se pořizuje závěť, aby po něm nějaký konkrétní zákonný dědic nikoliv nepominutelný nenabyl pozůstalost. Význam negativní závěti tkví v tom, že zůstavitel může vyloučit z dědického práva kteréhokoliv svého putativního zákonného dědice vyjma nepominutelných dědiců. Nepominutelné dědice však může za splnění zákonných podmínek vydědit. Negativní závěti zůstavitel vlastně vymezuje pozitivní okruh svých potenciálních intestátních dědiců. K vyloučení potenciálního dědice ze zákona se nevyžaduje uvedení důvodu, proč zůstavitel nechce, aby určitá osoba pozůstalost nenabyla.

2.6 Nepominutelný dědic

V souvislosti s problematikou závěti je na místě zmínit alespoň stručně institut nepominutelného dědice. I když je napříč dědickým právem zdůrazňována testovací svoboda zůstavitele, není jeho svoboda bezbřehá. Zůstavitel je při pořizování pro případ smrti závěti limitován právem nepominutelného dědice na povinný díl. Nicméně je třeba dodat, že na rozdíl od úpravy obsažené v ObčZ 1964 je ochrana nepominutelných dědiců nyní slabší.

Ustanovení § 1643 odst.1 ObčZ stanovuje za nepominutelné dědice děti zůstavitele, případně jejich potomky, pokud děti zůstavitele nedědí. Jak jsem již uvedl výše, nepominutelní dědicové mají právo na povinný díl z pozůstalosti. Nezletilému potomku zůstavitele se musí dostat nejméně tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu a zletilému potomku nejméně tolik, kolik činí jedna čtvrtina jeho zákonného dědického podílu (§ 1643 odst.2 ObčZ). Zůstavitel by tedy měl při sepisování závěti na tyto dědice pamatovat a zůstavit jim povinný díl. Povinný díl může zůstavitel zůstavit ve formě dědického podílu nebo odkazu, přičemž musí zůstat nepominutelnému dědici zcela nezátížen.¹²⁵ V opačném případě se k nařízení o omezení povinného dílu nepřihlíží. Pokud by však zůstavitel zůstavil nepominutelnému dědici více, než činí povinný díl, dopadá nařízení o omezení pouze na tu část dědického podílu, která převyšuje hodnotu povinného dílu. V případě, že by nepominutelný dědic

¹²⁵ např.: podmínkou, příkazem, doložením času

zemřel před zůstavitelem nebo nedědil z jiného důvodu, výše uvedené se neuplatní. Ustanovení § 1644 ObčZ totiž slouží pouze k ochraně nepominutelného dědice, a proto se neuplatí, pokud nepominutelný dědic dědit nebude.¹²⁶ Zůstavitel také může nepominutelnému dědici nařídít, aby si vybral mezi tím, co mu zůstavuje s omezením, nebo povinným dílem.

Pokud by zůstavitel chtěl závětí zůstavit veškerý svůj majetek jiným osobám a nepominutelným dědicům by nechtěl zůstavit vůbec nic (ani povinný díl), může je za splnění zákonných podmínek vydědit. Vyděděním zůstavitel nepominutelné dědice z jejich práva na povinný díl vylučuje nebo je v jejich právu zkracuje (§1646 odst.1 ObčZ).

Občanský zákoník v rámci ochrany¹²⁷ nepominutelného dědice řeší případy, kdy zůstavitel v závěti nic nezůstavil nepominutelnému dědici, nebo ho neplatně vydědil. Pokud byl nepominutelný dědic vyděděn neplatně (např.: nebyl splněn žádný zákonný důvod vydědění, zůstavitel nebyl při vydědění způsobilý), má právo na povinný díl, případně na jeho doplnění. Právo na povinný díl má také nepominutelný dědic, který byl v závěti opomenut, přestože zůstavitel věděl, že je naživu a nesplňuje-li žádný zákonný důvod vydědění. ObčZ přiznává právo na povinný díl také nepominutelnému dědici, který dokáže, že ho zůstavitel opomenul v závěti jen proto, že nevěděl, že existuje. Na rozdíl od právní úpravy v ObčZ 1964 nedochází při opomenutí nepominutelného dědice k neplatnosti příslušné části závěti. Proto již tak nemůže dojít ke vzniku majetkového společenství mezi nepominutelnými dědici a dědici ze závěti, což dříve způsobovalo nemalé problémy. Pozůstalost tak připadne závětním dědicům, kteří se s nepominutelným dědicem budou muset vyrovnat a to poměrně podle hodnoty svých podílů.¹²⁸ Nepominutelný dědic však nemá právo na podíl z pozůstalosti, ale jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu (§1654 odst. 1 ObčZ). Nepominutelný dědic se tak stává věřitelem závětních dědiců, případně odkazovníků.

¹²⁶ Důvodová zpráva

¹²⁷ Mezi další práva nepominutelného dědice patří např.: účastnit se soupisu pozůstalosti, vznášet dotazy či připomínky, účastnit se poměrně na zisku/ztrátě pozůstalosti do stanovení povinného dílu nebo právo na nutnou výživu (§1665 ObčZ).

¹²⁸ Důvodová zpráva

Na povinný díl však nemá nárok ten nepominutelný dědic, který se zřekl dědictví či povinného dílu, je dědicky nezpůsobilý, nebo byl platně vyděděn. Při výpočtu povinných dílů ostatních dědiců se na něj ale hledí tak, jako by z dědické práva nebyl vyloučen (§1645 ObčZ). Jedná se o uplatnění zásady *exheredatus partem facit ad minuendam*, která zajišťuje, že žádný nepominutelný dědic nebude mít zájem a prospěch z toho, že některého z nich zůstavitel vydědí. Povinný díl ostatních nevyděděných nepominutelných dědiců se tak nezvýší.¹²⁹

Výpočet povinného dílu upravují ustanovení § 1654 a násl. ObčZ. Povinný díl se určí tak, že se provede soupis aktiv pozůstalosti, která se odhadnou. Od hodnoty majetku se následně odečtou dluhy zůstavitele a závady váznoucí na majetku v době zůstavitelovy smrti. Takto se získá čistá hodnota pozůstalosti. K té je však zapotřebí přičíst ještě vše, co se započítává na povinný díl. Výsledek pak tvoří tzv. kolační podstatu, která se vydělí velikostí povinného dílu každého nepominutelného dědice (u zletilého čtvrtina jeho zákonného podílu, u nezletilého tři čtvrtiny jeho zákonného podílu). Od výsledku (povinného dílu) se pak odečte započítaná částka. Pokud bude rozdíl kladný, tak má nepominutelný dědic právo na majetek z pozůstalosti o velikosti tohoto kladného rozdílu. V případě, že rozdíl bude záporný, nedostane nepominutelný dědic z pozůstalosti již nic, protože se jeho povinný díl zcela konzumoval zápočtem.¹³⁰ Zároveň platí, že při záporném rozdílu nemusí nepominutelný dědic do pozůstalosti nic vracet s výjimkou případu odvolání daru pro nevdek (§1658 ObčZ).

Zápočet na povinný díl se provádí automaticky, aniž by to musel zůstavitel nařizovat. Občanský zákoník upravuje zápočet na povinný díl v ustanoveních § 1660 – §1661 ObčZ, kde přesně stanovuje, co se na povinný díl započítává (např.: vše, co nepominutelný dědic nabyl z pozůstalosti odkazem nebo jiným zůstavitelovým opatřením, co mu zůstavitel dal za svého života na úlevu v nákladech spojených se založením manželského soužití, co nepominutelný dědic získal bezúplatně od zůstavitele v posledních třech letech před jeho smrtí, pokud se nemá započtení provést podle zůstavitelovy vůle za delší období). Při započtení se nicméně nepřihlíží k obvyklým darováním (dárek k narozeninám, svatbě). Důležité je také zmínit, že se

¹²⁹ Důvodová zpráva

¹³⁰ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 34 - 41

hodnota toho, co podléhá zápočtu, stanovuje podle doby odevzdání. V mimořádných případech může soud rozhodnout jinak (§1659 ObčZ).

Nepominutelný dědic má také možnost dohodnout se s dědici na odbytném, tedy finanční kompenzaci. V takovém případě se nebude vypočítávat povinný díl, ani provádět zápočet. Podmínkou je, že dohodu o odbytném musí schválit soud. Dědicové se mohou s nepominutelným dědicem dohodnout na jakékoliv výši finanční kompenzace, může být tedy i vyšší, než by byl jeho nárok na povinný díl. V dohodě si také mohou určit její splatnost či zajištění. V případě, že z dohody budou jasně vyplývat práva a povinnosti konkrétním dědicům, které jsou soudně vymahatelná, bude dohoda exekučním titulem.¹³¹

2.7 Zrušení závěti

Zůstavitelova testovací svoboda se kromě možnosti povolát dědice dle svého uvážení a pořídit svobodně o svém majetku také projevuje v jeho osobním právu kdykoliv závěť nebo její jednotlivá ustanovení zrušit (§ 1575 odst. 1 ObčZ). „*Zrušením závěti se rozumí osobní projev vůle pořizovatele závěti směřující ke zrušení platnosti závěti.*“¹³² Zůstavitel závěť zruší buď jejím odvoláním nebo pořízením pozdější závěti. Speciální zrušovací pravidlo nově zavádí ObčZ pro závěť pořízenou formou veřejné listiny (viz text níže). Co se týče závětí pořizovaných s úlevami, tak kromě zrušení závěti odvoláním nebo pořízením nové závěti, tyto závěti pozbývají platnost, tj. zanikají uplynutím dvou týdnů, případně tří měsíců ode dne pořízení (viz kapitola 2.4.3 Privilegované formy závěti). Ke zrušení závěti bude docházet např. v situacích, kdy se změny sociálně-ekonomické poměry zůstavitele, případně jeho nejbližších či přátel a zůstavitel bude chtít tyto změny v závěti zohlednit.

2.7.1 Pořízení pozdější závěti

První možnost, jak může zůstavitel zrušit, resp. změnit závěť, představuje pořízení pozdější závěti, přičemž platí, že pozdější závěť ruší dřívější v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát (§ 1576 ObčZ). Ke zrušení závěti, případně její části dochází přímo ex lege v okamžiku, kdy zůstavitel pořídil pozdější závěť. Samozřejmě za předpokladu, že zůstavitel měl v době pořízení pořizovací způsobilost a pozdější

¹³¹ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 32

¹³² Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 81

závěť nebude shledána z jakéhokoliv důvodu neplatnou. Z výše uvedeného ustanovení vyplývá, že novější závěť ruší starší v rozsahu, ve kterém nemůže vedle novější závěti obstát. Pokud by chtěl zůstavitel zrušit svou dřívější závěť jako takovou, tak by musel pořídit novou závěťi nejméně v identickém rozsahu, o kterém pořídil v dřívější závěti. Jako příklad mohu uvést situaci, kdy pořizovatel ve starší závěti povolal jako svého jediného dědice kamaráda Františka, a následně pozdější závěťi povolal za svoji univerzální dědičku přítelkyni Marušku. V takovémto případě novější závěť ruší v celém svém rozsahu závěť starší, protože starší nemůže vedle novější logicky obstát. V praxi však mohou nastat i situace, kdy zůstavitel pořídí dřívější závěťi o celé pozůstalosti, resp. majetku, a poté pořídí novější závěťi jen o části pozůstalosti, např. o automobilu. Novější závěť bude za této situace rušit dřívější jen v tom rozsahu, který se týká automobilu. Ve zbývajícím rozsahu bude dřívější závěť nadále platná a bude podle ní v pozůstalostním řízení postupováno.

Ne vždy však dochází pořízením pozdější závěti ke konečnému zrušení závěti dřívější, případně její části. ObčZ ve svém ustanovení § 1580 nově zavádí, že zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější uchová, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnost a považuje se, jako by nebyla zrušena. Podmínkou je, že novější závěť zůstavitel zruší odvoláním nebo zničením¹³³, nikoliv však pořízením další nové závěti (ta by ji pak nahrazovala, čímž by se nemohla uplatnit dřívější závěť) a dřívější závěť nesmí být odvolána ani zničena.¹³⁴ Pro úplnost je třeba dodat, že novější závěť může být pořízena i v jiné formě, než v jaké byla pořízena závěť dřívější.

2.7.2 Odvolání závěti

Druhou možností, kterou ObčZ zůstaviteli nabízí pro případ zrušení závěti, je odvolání závěti. Na rozdíl od zrušení závěti pořízením pozdější závěti, se závěť jejím odvoláním ruší vždy s konečnou platností. Není tak možné, aby se podle § 1580 ObčZ takto zrušená závěť stala znovu platnou (viz odstavec výše). Závěť lze odvolat **výslovně** nebo **mlčky**. K tomu, aby zůstavitel mohl závěť platně odvolat, musí být způsobilý. Způsobilost zůstavitele odvolat závěť se kryje s jeho pořizovací způsobilostí.

¹³³ Závěť se ruší také tím, že zůstavitel poruší listinu obsahující závěť jiným způsobem, plyne-li z okolností nepochybně zůstavitelův zrušovací úmysl (§ 1578 odst. 2 ObčZ).

¹³⁴ NOVOTNÝ, Petr a Monika NOVOTNÁ. Nový občanský zákoník: Dědické právo. 1.vydání. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, s. 64

Podle § 1577 ObčZ se k výslovnému odvolání závěti vyžaduje projev vůle učiněný ve formě předepsané pro pořízení závěti. Právní jednání týkající se odvolání závěti musí být stejně jako v případě pořízení pro případ smrti učiněno osobně zůstavitelem. Není tedy možné, aby za zůstavitele učinil odvolání závěti jeho zástupce – ani zákonný zástupce ani zástupce na základě plné moci.¹³⁵ Z textu listiny, kterou se odvolává závěť, musí být patrný úmysl odvolat závěť. Jako příklad lze uvést následující text: *Já, Ing. Martin Pecha, narozený 24.12.1972, bytem Ludvíka Svobody 14, Praha 3 tímto odvolávám svoji závěť učiněnou dne 26.4.2016. V Praze dne 26.7.2016 Ing. Martin Pecha.* Listinu, kterou se závěť odvolává není nezbytně nutné označit jako odvolání závěti, protože se právní jednání posuzuje podle svého obsahu. Zůstavitel může odvolat závěť jako celek, případně pouze její část nebo také může odvolat veškeré své dosud učiněné závěti. Právní jednání, kterým se odvolává závěť, musí být učiněno ve formě stanovené pro pořízení závěti (např. holografní či allografní forma). Odvolání závěti však může být provedeno v jiné formě, než ve které byla pořízena závěť, kterou zůstavitel odvolává. Jednou učiněné platné odvolání závěti již nelze vzít zpět, tzn. že odvolaná závěť je zrušena s konečnou platností.¹³⁶

K odvolání závěti mlčky, tj. nikoliv slovy, se vyžaduje zničení listiny, na které je závěť napsána (§ 1578 odst. 1 ObčZ). Zákon ale již nedává odpověď na otázku, zda-li listinu musí zničit přímo zůstavitel nebo ji může zničit i třetí osoba. Odborná literatura vycházející z historického a logického výkladu zastává názor, že listinu (závěť) musí zničit vědomě sám zůstavitel, aby došlo k platnému odvolání závěti.¹³⁷ V případě, že by závěť zničil úmyslně dědic zůstavitele, tak by to zakládalo jeho dědickou nezpůsobilost. Lze si však představit platné odvolání závěti za situace, kdy by závěť zničila třetí osoba na výslovný a vědomý příkaz zůstavitele. Není ale možné, aby tato třetí osoba přišla za zůstavitelem s návrhem zničení jeho závěti a vyžadovala jeho souhlas, protože by to bylo v přímém rozporu s § 1497 ObčZ (...nestačí, aby jen přisvědčil návrhu, který mu byl učiněn). Zničením listiny obsahující poslední vůli pořizovatele se má na mysli např. její spálení, roztrhání či skartování. Podstatou zničení listiny je, že musí dojít k její fyzické likvidaci. To znamená, že musí přestat existovat. V případě, že by zůstavitel

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006

¹³⁶ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 274

¹³⁷ dtto a Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 82

sepsal závěť v několika stejnopisech, tak se k jejímu platnému odvolání vyžaduje zničení všech stejnopisů. Pokud by zůstavitel fakticky zničil pouze některé stejnopisy, ale zároveň by nevěděl, že ještě nějaký stejnopis existuje, tak lze usuzovat, že závěť byla platně odvolána. Naopak, pokud by zůstavitel zničil jen některé stejnopisy závěti, ale věděl by, že další stejnopis existuje, tak nelze hovořit o odvolání závěti.¹³⁸

V praxi také může dojít k tomu, že zůstavitel poruší listinu jiným způsobem (např. přeškrtnutím listiny, podpisu nebo jména dědice, začerněním textu závěti) než její fyzickou likvidací. Dojde-li k takovému porušení listiny, závěť se ruší, pokud z okolností plyne nepochybně zůstavitelův zrušovací úmysl. ObčZ pamatuje i na situace, kdy je listina (závěť) zničena jinak než úmyslným jednáním pořizovatele (např. živelnou událostí, náhodou, třetí osobou) nebo kdy se ztratí a zůstavitel o tom ví. Podle § 1578 odst. 2 ObčZ totiž platí: ...neobnovil-li zůstavitel závěť, ač ví, že listina byla zničena nebo ztracena, závěť se tím ruší, plyne-li z okolností nepochybně zůstavitelův zrušovací úmysl. Ke zrušení závěti tak dojde pouze v případě, že zůstavitel o jejím zničení či ztracení ví, nechce ji obnovit - v obnovení závěti mu nebrání žádná objektivně daná překážka (např. zdravotní stav) a z okolností plyne nepochybně zůstavitelův zrušovací úmysl (např. ví, že je závěť zničena a pro její obnovení nic nedělá nebo dokonce její obnovu odmítá).

Pokud by naopak např. zdravotní stav bránil zůstaviteli obnovit závěť a zůstavitel by věděl, že je závěť zničená/ztracená a chtěl by ji obnovit, tak její zničení či ztráta nezpůsobuje zrušení závěti, protože zde chybí zrušovací úmysl zůstavitele. O odvolání závěti nelze také hovořit v situaci, kdy zůstavitel vůbec neví o jejím zničení či ztrátě. V těchto případech se bude nadále jednat o platnou závěť. Problém však nastane s prokazováním existence zničené či ztracené závěti v případě dědického sporu. *„Dojde-li ke zničení listiny obsahující poslední vůli zůstavitele neúmyslně nebo osobou odlišnou od zůstavitele, bude poručení pro případ smrti přesto vyvolávat právní účinky, jestliže se prokáže, že závěť obsažená ve zničené listině měla potřebné formální náležitosti, a zjistí-li se současně, jaký měla obsah. Při ztrátě listiny obsahující poslední*

¹³⁸ Svoboda, J., Klička, O. Dědické právo v praxi. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 83

*vůli zůstavitele je možné dědické právo z této závěti nabyt, prokáže-li se existence této listiny ke dni smrti zůstavitele a její platnost po formální i obsahové stránce.*¹³⁹

Občanský zákoník zavádí oproti úpravě obsažené v ObčZ 1964¹⁴⁰ novinku v podobě speciální možnosti odvolat závět pořízenou ve formě veřejné listiny. Dle § 1579 odst. 1 ObčZ, byla-li závět pořízena ve formě veřejné listiny, má zůstavitel právo požadovat kdykoli, aby mu byla závět vydána. Závět lze vydat jen pořizovateli osobně (není tedy možné zastoupení při vydání závěti). Vydá-li se zůstaviteli závět, považuje se za odvolanou, o čemž zůstavitele poučí ten, kdo mu závět vydal (nejčastěji notář), a odvolání závěti i poučení poznamená na vydávané listině i ve svém spisu. Závět je odvolána k momentu jejího vydání ze sbírky notářských zápisů k rukám zůstavitele, jedná-li se o závět pořízenou ve formě notářské zápisu. Zůstavitel však může za mimořádných okolností stanovených zákonem pořídit závět s úlevami. Za splnění podmínek uvedených v § 1547 ObčZ se takto pořízená privilegovaná závět považuje také za veřejnou listinu. Závět pořízená s úlevami se musí podle § 1546 ObčZ dostat bez zbytečného odkladu do notářské úschovy. Pokud byla závět pořízena s úlevami a zároveň se považuje za veřejnou listinu, tak k jejímu odvolání dochází v okamžiku jejího vydání z notářské úschovy k rukám zůstavitele. Závět pořízenou ve formě veřejné listiny lze samozřejmě zrušit kromě výše uvedeného způsobu i kterýmkoliv jiným způsobem pro zrušení závěti.

Byla-li závět uložena do úřední úschovy, má zůstavitel právo požadovat její vydání. Vydání závěti z úřední úschovy však nezpůsobuje stejné právní následky jako vydání závěti pořízené ve formě veřejné listiny (notářský zápis nebo závět pořízená s úlevami), tj. nedochází vydáním závěti k jejímu odvolání. K odvolání závěti nedochází pouze v případě, kdy se vydává závět pořízená ve formě listiny soukromé (o vydávání privilegovaných závětí z notářské úschovy viz výše). Úřední úschovou se má na mysli notářská úschova,¹⁴¹ případně ještě úschova soudní pro závěti uložené do úschovy před

¹³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012

¹⁴⁰ Dříve šlo závět sepsanou ve formě notářského zápisu zrušit pořízením nové závěti nebo výslovným odvoláním závěti, tj. listinou o odvolání závěti.

¹⁴¹ Uložení závěti do notářské úschovy lze jen doporučit, protože se tím předchází možnosti jejího zničení či ztráty. Navíc je každá závět daná do úschovy notáře zapsána do Evidence právních jednání pro případ smrti, kterou vede Notářská komora ČR. Z této Evidence se pak v pozůstalostním řízení zjišťuje, zda-li uložil zůstavitel závět do notářské úschovy, čímž nemůže dojít k opomenutí závěti pro řízení jako

1. lednem 1993. Zůstavitel může závěť vydanou z úřední úschovy zrušit způsoby, které jsem již popsal výše, tzn., buď pořízením nové závěti nebo jejím odvoláním. Stejný modus operandi platí i pro zrušení závěti, která je stále uložena v úřední úschově.

Pro úplnost dané problematiky je na místě uvést, že ObčZ obsahuje ustanovení § 1581 ObčZ (neúčinná zrušovací doložka), které chrání zůstavitele a to tak, že zůstavitel nemůže prohlásit, že všechna jeho příští pořízení pro případ smrti budou neplatná, anebo že budou neplatná taková pořízení, která nebudou mít určitou formu. Pokud by takové prohlášení zůstavitel učinil, tak by se k němu vůbec nepřihlíželo, protože by se jednalo o zdánlivé (nicotné) právní jednání. Smyslem tohoto ustanovení je zajistit pořizovateli závěti možnost kdykoliv změnit své rozhodnutí o tom, kdo bude jeho dědicem anebo jak bude s jeho pozůstalostí po jeho smrti naloženo. Zároveň je zůstavitel chráněn tím, že nemůže být do budoucna z vlastní vůle nebo donucení omezen ve volbě pořízení pro případ smrti či ve formě, ve které by musel pořizovat (např. zůstavitel by musel pořizovat pro případ smrti pouze ve formě allografní závěti).

v případě závětí uložených doma nebo u třetích osob, které se nakonec nemusí vůbec podařit dohledat nebo se na ně v průběhu času zapomeno.

Závěr

Účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník došlo mimo jiné k zásadním změnám v oblasti dědického práva. Na rozdíl od předešlé právní úpravy účinné do 31. prosince 2013, která byla ovlivněna doktrínou socialistického vlastnictví (státní, družstevní vlastnictví na úkor soukromého) a dědickému právu věnovala málo prostoru, věnuje současný občanský zákoník dědickému právu, potažmo i problematice dědění ze závěti, náležitou pozornost. Po více než šedesáti letech se tak do našeho právního řádu navracejí instituty jako vedlejší doložky závěti, dědická smlouva, privilegované formy závěti, odkaz, vulgární substituce či svěřenské nástupnictví. Nejen díky těmto institutům může konečně zůstavitel svobodně a podle svých představ uspořádat své majetkové poměry mortis causa.

Ve své diplomové práci jsem se věnoval problematice dědění ze závěti podle účinného občanského zákoníku. Práci jsem rozdělil na dvě části, z nichž první se zabývala předpoklady dědění. K tomu, aby zůstavitelem povolaný dědic závěti mohl vůbec nějaký majetek zdědit, musí za a) dojít k smrti zůstavitele, b) existovat pozůstalost, c) existovat způsobilý dědic, d) existovat právní důvod dědění, e) dědic neodmítnout/přijmout dědictví.

Mezi dědické tituly, na základě kterých dědic dědí, patří kromě dědické smlouvy a zákona i závěť, které jsem se věnoval ve druhé, stěžejní části diplomové práce. Závěť je po dědické smlouvě druhým nejsilnějším dědickým titulem, což dokládá ustanovení § 1673 ObčZ. Podrobně jsem se zabýval jejími obsahovými a formálními náležitostmi. Jednou z novinek oproti úpravě v ObčZ 1964 je, že neuvedení data pořízení závěti v závěti nevyvolává vždy její neplatnost. Nově také občanský zákoník explicitně stanoví výkladová pravidla pro situace, kdy např. zůstavitel opomene svým povolaným dědicům určit podíl na pozůstalosti či některým ho určí a jiným nikoliv. Dřívější právní úprava tato výkladová pravidla neznala a tyto různorodé situace tak musela řešit judikatura. Dále jsem se v příslušných kapitolách věnoval pořizovací způsobilosti zůstavitele, možnostem zrušení závěti, vulgární substituci, svěřenskému nástupnictví a v neposlední řadě vedlejší doložkám závěti (podmínky, příkazy, doložení času). Možnost připojit vedlejší doložky k závěti představuje zásadní novinku v tom, že zůstavitel může odsunout dědické právo svého dědice na určitou dobu nebo ho podmínit

splněním nějaké podmínky či stanovit příkaz, jehož nesplněním dojde ke ztrátě dědictví. Přijetím právní úpravy vedlejších doložek tak dochází k značnému posílení autonomie vůle zůstavitele a respektu k tomu, jak má být po jeho smrti s pozůstalostí naloženo, neboť k vedlejším doložkám závěti se podle dřívější právní úpravy nepřihlíželo.

Největší přínos ObčZ pro dědění ze závěti vidím v tom, že je zdůrazněna a posílena, na rozdíl od ObčZ 1964, testovací svoboda zůstavitele, ať v možnosti povolat dědice dle svého uvážení či pořídit svobodně o svém majetku včetně možnosti stanovit svým dědicům náhradníky, svěrenské nástupce nebo připojit vedlejší doložky závěti. ObčZ napříč dědickým právem také akcentuje respektování vůle zůstavitele. Občanský zákoník stanoví, že závěť je nutné vykládat vždy tak, aby bylo co nejvíce vyhověno zůstavitelově vůli.

Účinností nového občanského zákoníku tak dědění ze závěti doznalo značných změn, které jsou zajisté ku prospěchu všem, kteří chtějí o svém majetku pořídit. Mnohé záležitosti a nejasnosti dědického práva, které řešila judikatura, jsou již součástí občanského zákoníku, což zajisté přispívá k právní jistotě a srozumitelnosti dědického práva. Nicméně s novou právní úpravou přišlo také mnoho nových otázek a problémů, na které odborníci nemají jednoznačné řešení. Teprve budoucnost ukáže, jak se k nim rozhodovací praxe soudů a doktrína postaví.

Seznam zkratek

ABGB	Obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) vyhlášený Císařským patentem č. 946/1811 Sb. z. s.
AutZ	zákon č. 121/2000 Sb, o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)
ObčZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Důvodová zpráva	Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ŽZ	zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

Seznam použité literatury

Právní předpisy

- Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 121/2000 Sb, o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)
- zákon č. 99/1963 sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Monografie a komentáře

- Svoboda, J., Klička, O. *Dědické právo v praxi*. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, 377 s., ISBN 978-80-7400-266-3
- MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges), 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0
- NOVOTNÝ, Petr a Monika NOVOTNÁ. *Nový občanský zákoník: Dědické právo*. 1.vydání. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014, 144 s. ISBN 978-80-247-5168-9
- ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, 1120 s. ISBN 978-80-7208-922-2
- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 304 s. ISBN 978-80-7380-292-9
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl 1: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 432 s. ISBN 978-80-7478-325-8
- Fiala, R., Drápal, L. a kol.: *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-09
- Lavický, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář 1.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9
- Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s 728. ISBN 978-80-7478-579-1

Odborné články

- KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*. 2013, č. 3, s. 5-6
- ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*. 2009, č. 2, s. 56-58

- ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. Ad Notam. 2009, č. 2, s. 41-45
- KITTEL, David. Notář a mezigenerační transfer majetku. Ad Notam. 2015, č. 4, s. 16-18
- KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. Ad Notam. 2011, č. 4, s. 7-11
- DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. Ad Notam. 2016, č. 1, s. 8-12
- MUZIKÁŘ, Martin. Zřeknutí se dědického práva. Ad Notam. 2014, č. 4, s. 7-10
- PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval!. Ad Notam. 2013, č. 1, s. 14
- KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. Ad Notam. 2013, č. 5, s. 9-10
- ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. Ad Notam. 2012, č. 3, s. 3-8
- HOLÍKOVÁ, Lenka. Možnosti dispozice dědiců s dědickým právem. Ad Notam. 2015, č. 3, s. 18-23

Judikatura

- Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 4. 1997, U 8/7 SbNU 357
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 2. září 1932, RV II 171/32
- Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 35/2001-80 ze dne 28. 2. 2001
- Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 315/97-82 ze dne 30.12.1997
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 12. 12. 1997, sp. zn. 18 Co 60/97-77
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.05.2008, sp. zn. 21 Cdo 149/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. 11. 1986, sp. zn. 4 Cz 61/86
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 10. 2000 sp. zn. 22 Cdo 617/99
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 5. května 1927, Rv I 1736/26

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 27. 1. 1983, 4 Cz 82/82
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 3. února 1933, R I 1142/32
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. března 1924, Rv I 8/24
- Usnesení Nejvyššího soudu z 28. 4. 1997, 2 Cdon 988/96
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012

Ostatní zdroje

- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání občanského zákoníku. In: Sněmovní tisk 362. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=71122>
- NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK. [online]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>
- OBCZAN – komunitní portál o rekodifikaci. [online]. Dostupné z: <https://www.obczan.cz/>
- Notářská komora České republiky. [online]. Dostupné z: <https://www.nkcr.cz/>

Abstrakt

Dědické právo je odvětvím práva soukromého, které se zabývá přechodem majetkových práv a povinností po smrti zůstavitele na jeho dědice. S účinností nového občanského zákoníku došlo ke značným změnám v oblasti dědického práva. Konečně tak právní úprava věnuje dědickému právu, potažmo i problematice dědění ze závěti, pozornost, kterou si zaslouží. Po více než šedesáti letech se do našeho právního řádu navracejí instituty jako vedlejší doložky závěti, dědická smlouva, privilegované formy závěti, odkaz, vulgární substituce či svěřenské nástupnictví. Nejen díky těmto institutům může konečně zůstavitel svobodně a podle svých představ uspořádat své majetkové poměry mortis causa.

Cílem předkládané diplomové práce je rozebrat z hmotněprávního hlediska problematiku dědění ze závěti podle nového občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014. Diplomovou práci jsem rozdělil na dvě části.

První část je rozdělena do pěti kapitol, které se zabývají jednotlivými předpoklady dědění. Mezi předpoklady dědění patří smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, způsobilost dědice, právní důvod dědění a přijetí, případně neodmítnutí dědictví. Splnění všech předpokladů dědění je nezbytné, aby mohlo dojít k přechodu pozůstalosti na dědice.

Druhá, stěžejní část, která je rozdělena do sedmi kapitol, pojednává o závěti jako takové. Úvodem je definován pojem závěti a její účel. První kapitola se věnuje pořizovací způsobilosti zůstavitele. Ve druhé kapitole se zabývám účinky omylu v projevené vůli zůstavitele. Třetí kapitola se věnuje jak esenciálním, tak i fakultativním obsahovým náležitostem závěti. Ve čtvrté kapitole se zabývám formálními náležitostmi závěti, jejichž dodržení je nezbytné, aby byla závěť platná. Institutu nepominutelného dědice a jeho ochrany včetně negativní závěti se věnuje pátá a šestá kapitola. Konečně poslední kapitola se zabývá možnostmi zrušení závěti.

V závěru diplomové práce shrnuji dosavadní zjištění a vyslovuji názor, že největším přínosem nové úpravy dědění ze závěti je posílení autonomie vůle zůstavitele.

Abstract

The law of succession is a branch of civil law that deals with devolution of property rights and duties of a decedent to his heirs. The new Civil Code that came into force in 2014 brought considerable changes in the field of the law of succession. Finally, the legal regulation pays proper attention to the law of succession and testate succession. After more than sixty years, there were restored legal institutions such as Clauses of lesser importance in a testament (condition, determination of time or a mandate), inheritance contract, privileged wills, legacy, vulgar substitution or fideicommissum. Not only because of these institutions can a testator finally organize freely and according to his own will his property situation mortis causa.

The purpose of my diploma thesis is to analyze the testate succession according to the Czech Civil code that became effective on the 1st of January 2014. The thesis is divided into two parts.

The first part is split into five chapters that deal with individual prerequisites of succession. The prerequisites of succession are as follows: the death of a testator, the existence of a decedent's estate, the capacity of an heir to inherit, the legal ground of succession and the acceptance/non-refusal of inheritance. Meeting all prerequisites of succession is crucial to come to the devolution of the decedent's estate to heirs.

The second, core part that is subdivided into seven chapters deals with the testament itself. At the beginning the testament and its purpose are described. The first chapter focuses on the capacity of a testator to make dispositions mortis causa. The second chapter handles effects of error in the expressed decedent's will. The third chapter depicts both essential and optional content elements. The fourth chapter deals with all possible forms of testament. The fifth and sixth chapter focuses on a forced heir and his protection along with so called negative testament. Finally, the last chapter describes options of cancellation of testament.

At the end of the diploma thesis I summarize findings and state my opinion that the biggest advantage of the new legal regulation of testate succession is the enhancement of the autonomy of the testator's will.

Název diplomové práce v anglickém jazyce a klíčová slova

Název diplomové práce v anglickém jazyce: Testate succession

Klíčová slova/key words:

dědění ze závěti – testate succession

zavěť – testament

dědic - heir